

પ્રકાશક :—

જમનાદાસ ચુનીલાલ જીનવાલા.

પ્રમુખ :—

ભક્ત ડવિવર શ્રીદયારામ સ્મારક સમિતિ
ડભોઇ.

પ્રથમ } રાસક—ભક્ત—કવિ—સંગ્રહ {
મુદ્રણ. } શ્રીદયારામભાઈની ૧૬૫ મી જન્મ જયંતી {
સં. ૧૯૯૮ ભાદરવા સુદ ૧૨ તા. ૨૧-૬-૪૨ }

‘ સર્વ હક્ક સંગ્રાહકને સ્વાધિન છે. ’

॥ श्रीकृष्णः ॥

“यात्रो ग्रेभरस प्राणुण्वनरे, हीन धर्म नयुं रे”

श्रीदयाराम स्मारक ग्रंथमाला

[भाग १ ले]

श्री दयाराम सागर स्मृति

नमिष्ट लक्ष्मि श्रीदयारामसागर.

श्रीदयाराम :-

श्रीदयारामसागर ना पद शिष्य प्रपौत्र,

श्रीदयारामसागर

॥ श्रीકૃષ્ણઃ ॥

“ પ્રકાશકના એ બોલ ”

રસિક ભક્ત કવિ શિરોમણિ શ્રીદયારામભાઈએ ડભોઇને પાવન કર્યું છે. ભક્તિરસથી રેલાતી કાવ્ય સરિતાનો દિવ્ય પ્રવાહ હજુ સુધી ડભોઇમાં વહાળ કરે છે.

રસિક ભક્ત રવિવર્ય શ્રીદયારામભાઈનું સ્મારક કરવા ડભોઇની જનતાએ નિશ્ચય કર્યો છે. એ નિશ્ચયને પાર પાડવો ઇશ્વરના હાથમાં છે. એમણા સ્મારકની રૂપરેખા સમિતિએ નીચે પ્રમાણે આંકી છે.

(૧) હાલના પ્રયાસના અંગે જે નાણાં કમુલ થયાં છે અને હવે પછી જે ભેગાં થાય તેનાથી ડભોઇમાં “શ્રીદયારામ-સ્મારક-મંદિર” કરવું. પછી તે ભલે ભવ્ય હોય કે નાનું હોય ! શ્રીદયારામભાઈ તરફ અને એમણા સાહિત્ય તરફ સહજ આકર્ષણ થાય તેવું હોવું જોઈએ. એમણા હસ્તાક્ષ, પ્રસિદ્ધ-અપ્રસિદ્ધ ગ્રંથો, એમણી બહાર પડેલી છબીઓ, પ્રતિમા-વગેરે હોવાં જોઈએ.

(૨) અપ્રકટ સાહિત્યને દરવર્ષે બની શકે તેટલું ટીકા ને અધરા શબ્દોના અર્થો સાથે છપાવવું. અશુદ્ધ છપાએલા સાહિત્યને શુદ્ધ કરી સટીક છપાવવું.

તનુજ ને વિત્તજ સેવા કરનાર બન્ને વર્ગોનો સુમેળ થાય તો સ્મારકને સારો વેગ મળે. શ્રીમંતો, જ્ઞાસુઓ, ભાવુકો આ ભાવના કળવે-પોષે ને પગભર બનાવે.

તા. ૨૧-૯-૪૨. } જમનાદાસ ચુનીલાલ જનવાળા,
ભાદરવા સુદી ૧૨. } પ્રમુખ;
સોમવાર, ૧૯૯૮. } ભક્ત કવિ શ્રીદયારામ-સ્મારક-સમિતિ.

॥ श्रीवल्लभः ॥

“संघ्राहकनी प्रस्तावना”

એકે એક સાહિત્ય-રસિકોના હૃદયને હળવે હળવે ડોલાવનાર, એ
એક ગુજરાતીઓના અંતરને થનગન થનગન ન્યાવનાર, મોનવન્ત
મહિલાઓના હૃદયને સોસરાં વીધી નાખનાર, ગુણિયલ ગુજરાતજોના
મધુર મુખડે મહેકનાર, ગુજર-સાહિત્યની કુંજે કુંજે મંજુલ મુન્લીને
મનોહર સ્વર સુણાવનાર-શ્રીદયારામભાઈના રસખસતા-સાહિત્ય-
સાગરે કાંઈ મધુરી દહેરોએ દહેરીઆં લેતું સાહિત્ય, સાહિત્ય-રસિક
જનતાને જોળે ધરતાં આનન્દે ઉર ઊભરાય એ સ્વાભાવિક છે.

નાની પુસ્તિકાઓને કાંઈ ને કાંઈ નામ આપવામાં આવે છે. એને
નનામી રાખવામાં આવતી નથી. નનામી રાખવાથી પુસ્તિકાનો હેતુ પાર
પડતો નથી. “શ્રીદયારામભાઈનું સાહિત્ય સાગર જેટલું ને પુસ્તિ-
કામાં આવેલું” સાત ગણીગાંડી એ ત્રણ દહેરો જેટલું”-આ એ વસ્તુ
ખાસ ધ્યાનમાં આવવાથી પુસ્તિકાનું નામ “શ્રીદયારામ-સાગર-
દહેરી” આપોઆપ પડી ગયું. “શ્રીદયારામ-સાગર-દહેરી”
“શ્રીદયારામ-સ્મારક-ત્રય-માલાના” પહેલા મણકા રૂપે
જનસમાજના જોળે ધરતાં ધણોજ આનન્દ થાય છે. સાહિત્ય-રસિક-
જનતા આ મણકાને વધાવી લેખ “શ્રીદયારામ-સ્મારક-ત્રય-
માલાના” બીજા મણકાઓ મહાર પાડવામાં મદદ કરશે એજ આશા.

જુદા જુદા વિષયોને સચોટ સ્પર્શતી, એની સાંગોપાંગ છણવટ
કરતી રંગ એ રંગી દહેરોને સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે. સ્થાન આપતી
વખતે કેટલીક દહેરોએ તો પડાપડી કરી મૂકી હતી. કયી દહેરોને સ્થાન
આપવું ને કોને ન આપવું એ પ્રશ્ન વિકટ થઈ પડ્યો હતો એ વસમા
પ્રશ્ને મગજને થકવી નાખ્યું. એ પ્રશ્નની પતાવટમાં કેટલીકને સ્થાન
મળ્યું ને કેટલીકને માટે મુદત પડી. મુદત પડી એટલે કામ નિકળવાનું

રસિક ભક્ત કવિ શ્રીદયારામભાઈ.

સ્થાન મળવાનુંજ. ભાતભાતની લહેરો જરૂર આનન્દ આપશેજ. ત્રાયકોની સવલત ખાતર અંધરા શબ્દોના અર્થો આપવામાં આવ્યા છે. જે પછી જે જે મળુકાઓ બહાર. પડશે તે ટીકતે અર્થોસાથે બહાર પડશે. પ્રકાશન માટે સમિતિ ધન્યવાદને પાત્ર છે. આવક જવકનો હિસાબ સમિતિ પાસે રહેશે.

શ્રી હરપરમ ભગવદીય કવિવર શ્રી દયારામભાઈનું પૂજ્ય ગુરુદેવ શ્રી કોટાજી મહારાજ (રાજનગરવાળા) સાથેનું ત્રિરંગી ચિત્રજી મૂકવામાં આવ્યું છે. શ્રી દયારામભાઈ પ્રત્યે ભાવ, પ્રેમ ને માનની લાગણી ધરાવનાર સૌ કોઈને ગમશેજ.

“ મંગલાચરણ ”

પુસ્તિકાની શરૂઆત મંગલાચરણથી થાય છે. મંગલાચરણ એ કોઈ અનેરી લહેર છે. એ નાની સરખાડી રસભરી લહેરમાં જે મધુરો આનન્દ માણી શકાય છે તે કેટલીક વખત મોટી મોટી લહેરોમાં નથી માણી શકાતો. આ લહેર શ્રીદયારામભાઈના ગોપી-હૃદયની ચાવી-જોડાને એમણા ગોપી હૃદયને સારી પેઠે ઓળખવું હોય તોણે આ વિશ્વભાગ્યેરામર સમજવી જોઈએ. પરબ્રહ્મ-પૂર્ણપુરુષોત્તમ-શ્રીકૃષ્ણ-કરતાં શ્રીમદ્ ગુરુદેવ-શ્રીમદ્-વલ્લભાધીશના ચરણકમલનો પ્રતાપ અગાધ છે એમ બતાવી એમના ચરણારવિંદમાં ભાવપૂર્વક નમન કરવાથી મુચ્છેલી એકે એક વસ્તુ મળશેજ એજ આપની અનોખી આશા છે, એજ આપનું ભાવભર્યું મન્તવ્ય છે.

“ શુદ્ધાદ્વૈત સિદ્ધાન્ત-વાદ ”.

“ શુદ્ધાદ્વૈત-સિદ્ધાન્ત ” ને સચોટ સમજાવતી રસબસતી લહેરને યોગ્ય સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે. આ લહેર મોટી છે. એની અંદર નાની નાની લહેરોનો મીઠો અનુભવ થાય છે. તે વખતે શ્રી દયારામભાઈના ચરણકમલમાં ભાવભર્યા ભાવથી ભસ્તક સહસ્રા ઢળી પડે છે. સમજાવવાની શૈલી સરળ, મનોહર ને રસવાહી છે. દૃષ્ટાંતો ને

હદ કરી નાખે છે. શ્રીમદ્વાયાર્ ચરણના સ્વરૂપને સચોટ સમજાવે છે. બ્રહ્મની કોર્ટમાં એકે એક સિદ્ધાન્તના બેરીસ્ટરોની વચ્ચે “શુદ્ધાદ્વિત સિદ્ધાન્ત” નું અચ્છું દિગ્દર્શન કરાવતી વખતે, સિદ્ધાન્ત-સમજાવ વખતે જરાએ અચકાતા નથી, એક પછી એક ફલીલો ને દષ્ટાંતો મૂક સિદ્ધાન્તનું સમર્થન કરે છે. બ્રહ્મની કોર્ટ માન્ય રાખેલાં ને બેરીસ્ટરોએ ઉપયોગમાં લીધેલાં “**પ્રસ્થાન ચતુષ્ટયનાં**” (વેદ, ગીતા, બ્રહ્મ-સૂત્ર ને શ્રીમદ્ ભાગવત) પ્રમાણે ટાંકી સિદ્ધાન્તને મૂળથીજ મજબુત બનાવે છે. બ્રહ્મ, અક્ષરબ્રહ્મ, ત્રિગુણાત્મક બ્રહ્મ, જગત વગેરેને સુન્દર રીતે સમજાવે છે. અક્ષરબ્રહ્મ બ્રહ્મનું ધામ છે. ધામી ધામથી જુદા છે. બ્રહ્મ ત્રણ ગુણથી પર છે. ત્રિગુણાત્મક-બ્રહ્મ-બ્રહ્મની ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તે છે. જગતની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ ને લય બ્રહ્મની ઇચ્છાથીજ બ્રહ્મા-વિષ્ણુ ને મહેશથી થાય છે. વધુ સમજવા માટે “વારી જાઉં” ને નાગર નટુવા” એ પદ વાંચવું. બ્રહ્મ સત્ય છે. બ્રહ્મ જગતનું કારણ છે. કારણ સત્ય છે. તેથી કાર્ય સત્ય છે. તેથી જગત સત્ય છે. જીવે કલ્પેલો અહંતા મમતા રૂપી સંસાર મિથ્યા છે. ગાય જુદા જુદા પ્રકારનું ઘાસ ખાઈ તેમાંથી રસા ખેંચી દૂધ આપે છે. દહીં, છાશ, માખણ, ઘી વગેરે પદાર્થો ગાયર-બને છે. એમનાં નામો જુદાં હોય છે. એમનું રૂપ નિરાળું **હિરી**” એમના સ્વાદમાં ફેર પડે છે. તત્ત્વે કરીને એકજ છે. નામરૂપથી ભેદ છે. બ્રહ્મ નટુવો છે. જગત નાટકશાળા છે. નટુવો જેમ જુદા જુદા વેપધરી રંગભૂમિ પર જુદા જુદા ભાગ ભજવે છે તેમ બ્રહ્મ જગતમાં જુદા જુદા સ્વરૂપે રમણ કરે છે. જગત બ્રહ્મનું ક્રીડાભાંડ છે. બ્રહ્મ સર્વના ઉપાસ્ય છે. બ્રહ્મ અનન્ત શક્તિવાળું છે. પ્રકૃતિ-પુરૂષ બ્રહ્મથી ઉત્પન્ન થાય છે. ખંડિયા રાજા ચક્રવર્તિ રાજાને વશ રહે છે. બ્રહ્મ ચક્રવર્તિ રાજા છે. બીજા બધા ખંડિયા રાજા છે. જ્યાં જુઓ ત્યાં બ્રહ્મની સત્તા પ્રસરેલી છે. બધાની દોરી બ્રહ્મના હાથમાં છે. **શ્રીહરિ, શ્રીમદ્ ગુરૂદેવ ને ભગવદીય** એ ત્રણે એકજ સ્વરૂપ છે. ફક્ત નામજ જુદાં છે. “તાદશી જન તેને જાણીએ” એ પદમાં ઉત્તમ ભગવદીયનાં લક્ષણો બતાવ્યાં છે. તે

જમનામાં હોય તેમનેજ શ્રીહરિ બરાબર જાણવા, વેદને ભાગવતથી પશુની
પેટે પેટ ભરવું નહિ. પરબ્રહ્મા સ્વરૂપનું સતત અનુમંધાન રહે તે માટે
ધ્યાન ને મનન રાખવું.

“શિક્ષા.”

“મૂર્ખલક્ષણાવલિ”માં શિક્ષાએતો આરો નથી. ધાર્મિક—
સામાજિક શિખામણ આપતાં આપતાં “જનતાએ શું કરવું?” એ
પ્રશ્નને સાંગોપાંગ છણી દોઢ અળેડ ચાવી જનતા સમક્ષ રજુ કરે છે.
ચાવીનો ખરો ઉપયોગ કરવો એ દોઢ વિરલાનું કામ છે. જે ચાવીને
બરાબર ખેસાડતાં ન આવડે તો તિજેરી ઉઘાડનારનાં કાંડાં કપાઈ
જવાનો પૂરો સંભવ હોય છે. મોજશોખ ને એશારામ ભોગવવો નહિ.
(જુઓ કવિત ૨). યમને દ્વારે જવાની તૈયારિ કરતા વૃદ્ધને તેના
શરીરનો રંગદંગ બતાવી તેના મનના મનોરથોને ફિટકારે છે. (જુઓ
કવિત ૫) દરેકે દરેક વસ્તુ જાણતા હોઈએ, એકેએક વિદ્યામાં પારંગત
હોઈએ પણ શ્રીહરિને ન ઓળખતા હોઈએ તો? “દયાના પ્રિતમ
ગિના રાંડીને રોવાય છે.” “અહં બ્રહ્માસ્મિ”માં માનનારા
બ્રહ્માનન્દનો” આનંદ માણી શકતા નથી. તેમનું જીવન છેત
ધણીએ રંગપો ભોગવતી સ્ત્રીના જેવું છે.

“નિવાસ.”

પરમ ભગવદીય કવિવર શ્રીદયારામભાઈનો અલૌકિક દેહ
ક્યાં હંમેશાં વાસો કરીને રહે છે? “સર્વોપરિ ધામ હમારા હૈ. જ્યાં
ખેલત નટબર પ્યારા હૈ” એ પદ પ્રશ્નનો બરાબર જવાબ આપે છે.
શ્રીદયારામભાઈનું ધામ સર્વોત્તમ છે. જુગલ કિશોર થનક થનક
થેઈકાર કરી રહ્યાં છે. શિવ-બ્રહ્માદિનો ત્યાં પ્રવેશ નથી. શ્રીદયારામ-
ભાઈના પ્રિતમ-પૂર્ણ પુરુષોત્તમ શ્રી કૃષ્ણચંદ્રજ પદ્મ છે. બીજાં
અધાં શ્રીગામી જનો છે

“પ્રભુનો વાસ ક્યાં ?”

મહા ગુજરાતના રસસિદ્ધ-કવિ-સમ્રાટ, લગ્નનીય ભક્તવર્ધ
શ્રીદયારામભાઈનું “નિમ્ન્યેના મહેલવાળું” પદ એમના અમર
પદોમાંનું એક છે. એમાં શીલસુશીની અવનવી ગૂંચવણીઓનો સ્પષ્ટ
ઉકેલ છે, શ્રીહરિના રસજસતા રસસ્વરૂપના રસદર્શન માટે તલસતા
રસાત્મા વાસ્તે સરળ ને ધોરી રસ્તાનું આખેદ્દમ વર્ણન છે. શુદ્ધાદ્વૈત-
સમ્પ્રદાયના મહામોદિશ નવનીતનું ભાવભરી વાણીમાં સચોટ આલેખન
છે, કૃપામાર્ગના ભાવાત્મક સ્વરૂપનું ભાવભરી વાણીમાં અચૂક ઓળ-
ખાણ છે, પ્રભુપન્થે પ્રયાણ કરતા રસાત્માની એકેએક જાણસાઓનો,
એકેએક આંટી ધુંટીઓનો, અવનવો ઉકેલ છે, ગોકુલના કામળગારા
કનૈયાના સોહામણા સ્વરૂપનાં રસભર્યાં રસદર્શન માટે, શ્રીવૃન્દાવનની
વિલાસવતી કુંજે કુંજે વિલાસ ભર્યો વિહાર કરતા કોટિ મનમથ મનમથ
શ્રીમદ્દનમોહનજીના મિલન માટે તરફડતા ભાવુક આત્માએ, “આ-
જીવન” શું શું કરવું?, ક્રિયા ક્રિયા રસ્તે પરવરવું?, કેવા ભાવથી
વિચરવું?, કેવા પ્રકારનું આચરણ રાખવું?, દહાશ્રય કોનો રાખવો?
વગેરેનું સચોટ સ્પષ્ટીકરણ છે.

“પૂર્ણ પુરુષોત્તમની આરતી” ભાવુકો આરતીના સમયે ભાવ
ભર્યા ભાવથી હોંશભેર ગાઇ આનન્દ માણી શકે છે. ગરબીઓ તો
ગુજરાતજીનો ને માનવન્તી મહિલાઓનો માનીતો ખોરાક છે. શિખા-
મણો આપતાં પદો જનતાને આનન્દ આપશેજ. એ રીતસર પીરસ-
વામાં આવેલા ખોરાકને અંતરે ઉભરતા ઉમંગથી આરોગી, હૃદયે
કિમટતી ઉર્મિઓથી પચાવી રસમન્દિરને રસહિંચોળે હિંચશે એજ
આશા..

“આશિર્વાદ.”

“ચીરંજીવો તુમ સકલ હરિજન” આ રેખતો ખેઠકની પૂર્ણા-
હુતિની ઓળખ તરિકે આશિર્વાદના સ્વરૂપમાં શ્રીદયારામભાઈના

સમયથી જ ગવાતો આવે છે. શ્રીદયારામભાઈ ભગવદ્-ભકતોને આશિર્વાદ આપે છે. ભગવદ્-ભકતોનું મન હંમેશાં ભગવત્ સેવામાં ને ભગવન્નામ સ્મરણમાં અખંડ રહેા એજ એમનો અલૌકિક આશિર્વાદ છે. પૂજ્ય પિતાશ્રી “ આ રેખતાને ” બેઠકની પૂર્ણાહુતિ વખતે ગાતા હતા. પછી આશરાના (આશ્રયના) પદો ગાઇ બેઠકની સમાપ્તિ કરતા.

પૂજ્ય કાકાશ્રીનાથજીભાઈના હસ્તલિખિત સંગ્રહમાંથી “શ્રીદયારામ-સ્મારક-ગ્રંથમાલાના” મળુકામાં જે જે ગ્રંથો છાપવામાં આવશે તે તે ગ્રંથોની ઓળખ તે તે મળુકામાં આપવામાં આવશે

પરમ ભગવદ્દીય કવિવર શ્રીદયારામભાઈ આ એમણા બહાલસોયા બાળક તરફ અમીરસ ઝરંતી આંખલંડીએ નિહાળી કૃપા રસની ઝડીએ અખંડ વરસાવવા, એમણા અગાધ સાહિત્યના પ્રકાશન માટે પૂરતું બળ આપવા-અંતરે ઉભરતી ભિમિએથી, હૈયે ઉમટતા ઉમંગથી, પુલકિત તનુએ, મધુર મુખે અવિરત પ્રાર્થના કરતો લેખિનીને વિશ્રામે-ઘાટના પરમ પુનિત પન્થે પ્રયાણ કરવા વિનવું છું.

(વામન દ્વાદશી.)
(ભાદરવા સુદી ૧૨,)
સોમવાર, ૧૯૯૮.
તા. ૨૧-૯-૪૨. } લેખક:-પરમ ભગવદ્દીય કવિવર શ્રીદયારામ-ભાઈના પદ-શિષ્ય-પ્રપૌત્ર,
જેશી જીવજીલાલ જગનલાલ, એડવોકેટ.
ડભોઈ.

॥ श्रीकृष्णः ॥

“રસિક-લક્ત-કવિ-સમ્રાટ શ્રીદયારામભાઈના
દિવ્ય-જીવનની આછી રૂપ રેખા”

મહાગૂજરાતના મહામેધિરા રસરાજવી શ્રીદયારામભાઈને જન્મ સંવત ૧૮૩૩ ના ભાદરવા સુદી એકાદશી ઉપરાંત વામન દ્વાદશીના દિવસે ડભોઈમાં (મોસાળમાં) થયો હતો. એ ગુજરાતની ગરવી ગોપીએ અખેડ-કવિત્વ શક્તિને, અસાધારણ અવલોકન શક્તિને, અગાધ પાંડિત્યને, વિશાળ જ્ઞાનને શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રના અખંડ ગુણગાનમાં ભાવભર્યા ભાવથી અર્પણ કરી વામનેદ્વાદશીના દિવસે થએલા જન્મને સફળ બનાવ્યો હતો. માતૃશ્રીનું નામ મહાલક્ષ્મી ઉર્ફે રાજકોર હતું. પિતાશ્રીનું નામ પ્રભુરામ હતું. પરમ પુનિત માતતાતે ગુજરાતના ખોળે એક અખેડ પુત્રરત્ન અર્પી અમર નામનાં મેળવી છે. શ્રીદયારામભાઈએ માતાની કૃષ્ણને દિપાવી છે. પિતાશ્રીના નામને ઉજમાવ્યું છે. માતતાતે બાલપણમાં વસમી વિદ્યા લીધી હતી. બાલ દયારામભાઈ નોંધારા બન્યા. નોંધારાના આધાર શ્રીહરિ વગર એમનું કાંઈ નહોતું. ડભોઈમાં માસીને ત્યાં રહી, ચાણોદ-ડભોઈ આવ જ કરી રમતીઆળ બાલપણને પસાર કરતા.

શ્રીદયારામભાઈ સાઠોદરા નાગર ગૃહસ્થ હતા. આપશ્રીની અટક ભટ હતી. ચાણોદ એમનું વતન હતું. ડભોઈ એમનું નિવાસ-સ્થાન હતું. ચાણોદ-ડભોઈ શ્રીદયારામભાઈથી ગુજરાતભરમાં મશહૂર છે, એ મશહૂર બનેલું ડભોઈ વગર ખાતાનું ઋણ કયારે અદા કરશે? સાઠોદરી ન્યાત કાંઈ કરશે?

ભક્તિરસે ઊભરતા હૃદયને, પ્રેમરસે મલકાતા અંતરને, આનન્દ સાગરે ઉછળતા હૈયાને, નોંધારાના આધાર શ્રીહરિની પરમ કૃપાથી, “તેનતળાવ” આગળ સાંપડેલા “શ્રીદયારામ ભટ્ટજીના” સોહામણ સમાગમે અનેરો ઝોક આપ્યો, અજબ વેગ આપ્યો. શ્રી દયારામ

પદાંચ અ ત્રણ અડધા રૂપિયા ૦. ૨૦.
૨૦૨૧ જાણીએ” એ પદમાં ઉત્તમ ભગવદીયના

ભટ્ટ સિદ્ધપુરુષ હતા. શ્રીનાથજીને શ્રીડાકોરાધીશનો એમને પ્રત્યક્ષ
અનુભવ હતો. એવા શ્રીધૃત્યારામ ભટ્ટજીના રસખસતા સમાગમથી
શ્રીદયારામભાઈના દિવ્ય જીવનની શરૂઆત થાય છે. એ સમાગમે
શ્રીદયારામભાઈને ગોકુલ-વૃન્દાવને મોકલી જુગલ-સ્વરૂપની ઝાંખી
કરાવી, હિન્દનું ત્રણવાર પર્યાટણ કરાવ્યું, અગાધ જ્ઞાન આપ્યું, તરેહ
તરેહની ભાષા શિખવી, કુદરતનાં મનોહર સૌન્દર્યનાં દર્શન કરાવ્યાં !.

આ બાબતની વધારે સ્પષ્ટતા શ્રીદયારામભાઈની વાણીમાં
મળે એ ખાસ ધ્યાન-જોગ છે. આ રહી તે વાણી !.

હોલો:—

થાશ જીતેન્દ્રિય શીઘ્ર તું, પકવ થશે તવ કામ;
શ્રીવલ્લભના નામથી, વચ શ્રીધૃત્યારામ (૧)

સૌ શંકનો નિધાર કીધો, મળ્યા ભક્તિનિષ્ઠ
ભટ્ટ મહારાજ કહેવે, ડાકોરાધીશ જેના ઈષ્ટ.
લગવલ્લભ દયાનિધિ, સાક્ષાત્ શ્રીજી જહેને;
અથઘતિ વૃત્તાંત સૌ, ભાજ્યું એં તહેને.

ત્રિકાળદર્શી મહાત્માએ, દીધો આશિર્વાદ;
પૂર્વજન્મ કૃતિ મહારી કહી, સુણી ધરી આલ્હાદ.

વ્રજ યાત્રા કરી આવ તું, “બ્રહ્મ-સમ્બન્ધ” તુજને થાશે;
મેં કહ્યું, નથી દ્રવ્ય તેટલું, શી પેર મહારી થાશે ?.
કૃપાકટાક્ષે અવલોકીને, દીધી પ્રસાદી વસ્ત;
તેણે કરી મેં યાત્રા, ખર્ચે ન થઈ તે અસ્ત.

પુનિત કરી તીર્થાવલિ, ત્યાં પ્રગટ પ્રભુ સમ્બન્ધ;
લગવલ્લભ જનની કૃપાએ, દૃષ્ટ્યા ત્યાં ભવના બન્ધ.

સર્વાત્મ—નિવેદન કયું, સર્વે સમર્પ્યું કૃષ્ણ;
આ લોક ને પરલોકની, છટી ગઈ સૌ તૃણ.
(ગુરુ-શિષ્ય સંવાદ.)

શ્રીદયારામભાઈનું “સર્વાત્મ નિવેદન” આજના વૈષ્ણવોના જેવું મોઢા મોઢાનું નહોતું, માત્ર વાણી વિલાસનું નહોતું; પણ કરણીનું હતું. એકલા વિચારમાં નહોતું પણ આચારમાં હતું. એ ગુજરાતની ગરવી ગોપીએ શ્યામસુંદર સાંવરીયાને બધું સમર્પ્યું હતું. “સર્વ સમર્પણ શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રનેજ થાય છે. શ્રીમદ્ ગુરુદેવને થતું નથી.” આ ખાસ અત્યારના યુવાનોએ સમજવા જેવું છે. શ્રીમદ્ ગુરુદેવ માત્ર સમર્પણ કરાવનાર છે. શ્રીહરિ સમર્પણ લેનાર છે. એ ગુજરાતના ભજનીય ભકતવર્યે સર્વાત્મભાવ પૂર્વક ગોકુલના કામણુગાર કનૈયાને સર્વ સમર્પ્યું હતું. આલોક ને પરલોકની બધીયે તૃણા નાશ પામી હતી. માટેજ એ ગુજરાતના કોડીલા બંસીધરે “વ્રજ વહાલુરે, વૈકુંઠ નહિ આવું.” છડે ચોકે ગાયું હતું. વ્રજ આગળ બધું નકામું છે, નીરસ છે. શ્રીદયારામભાઈ જેવા સાચા ને સર્વોત્તમ વૈષ્ણવ થવું એ કાંઈ હાંસીખેલની વાત નથી ! કહેવાતા વૈષ્ણવ થવામાં શો લાભ ? અત્યારના વૈષ્ણવોએ ઘડો લેવો ઘટે. જ્યાં ત્યાં ભટકવા કરતાં એકાશ્રિત થઈને રહેવું ધણુંજ સાચું ! જ્યાંસુધી તૃણા રહેશે ત્યાંસુધી સર્વાત્મ નિવેદન થયું છે એમ નહિજ કહેવાય !

શ્રીદેવકીનંદનજી મહારાજશ્રીએ ખાસ દયારામભાઈને

“નામ નિવેદન” મંત્ર આપ્યો હતો.

“શ્રીદેવકીનંદન સદ્ગુરુ મહારા, દાની ‘ધિ’ અનન્તજી”.

*

*

*

“ઇનમેં બડે દેવકીનંદન, હેં જો અતિ ઉદાર;
શીલવંત સખગુન. લયે શ્રીરઘુનાથકુમાર. (૭૧)
રત્નગર્ભાશ્રીજનકીકે પ્રગટે, અતિ સુખકંદ;
દાસકું મોહ આનન્દ હિત, દેવકીનંદન સુખ”

અતિ સુંદર આંખનું ભુજ, ઉર બિશાલ કમનીય;
નયન બિશાલ છબિહું, હરે શ્રીગોકુલકે જીય. (૭૩)

* * *
દેવકી નન્દન દેવકી નન્દન હિથો આહિ;
શ્રુતિ-શિખકે સુપંડિત, ઉપમા અન્ય નહિ બહિ. (૮૫)

* * *
“કૃપાવંત ભયે “નામ” દે, કિયો અપનો દાસ;
બાલ ભાવ યુઝયો નો તબે, હુતો નાંહિ પ્રકાશ.” (૮૮)
(ભક્તિ વિધાન.)

તિલકાયિત “શ્રીમદ્વલ્લભલાલજી” મહારાજશ્રીએ
“બ્રહ્મ-સમ્બન્ધ” મંત્રનો ઉપદેશ આપી “શ્રીમદનમોહનજીનું”
સ્વરૂપ પધરાવી આપ્યું હતું.

શ્રીવલ્લભકુળ પ્રગટીયો, શ્રીપુરુષોત્તમનો વંશ;
આચાર્યભાનુ વૈશ્વાનર, દિવ્યાગ્નિકેરા અંશ.
તિલકાયિત શ્રીમત્સદ્ગુરુ ગોસ્વામિ વલ્લભલાલ;
“બ્રહ્મ-વિદ્યા” દાન દેઈ, દાસને કરીઓ ન્યાલ.

* * *
શ્રીમદનમોહનજી પ્રગટ પ્રભુ, સેવ્ય કરી મુજ માથ;
પધરાવીયા પુષ્ટિ પ્રભુ, અનાધ કીધો સનાથ.
(ગુરુ શિષ્ય સંવાદ)

અમદાવાદવાળા શ્રીછાટાજી મહારાજની અસીમ કૃપાથી “બ્રહ્મ
સમ્બન્ધ” ફલોન્મુખ બન્યું હતું. શુદ્ધાદૈત-સમ્પ્રદાયનું રસસિંચન,
પુષ્ટિમાર્ગની અનોખી ઝીણવટ, કૃપામાર્ગનું ગૂઢ રહસ્ય, ભાવભર્યા
ભાવાત્મક સ્વરૂપની સાચી સમજ, શ્રીમદ્વલ્લભાધીશના રસબસતા
રસસ્વરૂપનું સચોટ ઓળખાણ, અલોકિત વિરહનું પ્રમાણને
સાચી

આખેહૂબ અનુભવી, કવનમાં ઉતારી શક્યા હોય તો તે “શ્રીછોટાળ મહારાજની સમ્પૂર્ણ કૃપાબળથીજ.

ઠકદા ઠક બૈણ્ણવ, દીને નટબરળ દરસન
શ્રીછોટાળ પુરુષોત્તમળ, ઝુલવત પરસન.
ઈતનેમેં મેં ગયો, દેખિ હુઉ ગોસાંઈ આયે;
ભુજગ્રેહકે લે ગયે નિકટ, પ્રભુ દરસ કરાયે.
દઈ આસા મોહિ, ઝુલાઓ પ્રભુકે ડાંડિ ગહાઈ,
તુમ અપરસહોં, કૃપા હમારે મનમેં આઈ. (૫૪)
(અનુભવ મંજરી)

દશ દશ વર્ષ જેટલાં લાંબા ગાળાના ત્રણવારના હિન્દના પર્યાટણમાં આપશ્રીની સારીયે યુવાવસ્થા પસાર થઈ હતી. અસાધારણ અવલોકન-શક્તિ, અન્નેડ કવિત્વ શક્તિ, અગાધ પાંડિત્ય, અદ્વિતીય સંગીત-નૈપુણ્ય વિધવિધ ભાષામાં ભાવભર્યું, રસભર્યું, દર્દભર્યું સાહિત્ય-સર્જન-આ બધુયે પગદંડી પર્યાટણને આભારી છે.

“ શુદ્ધાઃ પ્રેમ્ણાતિ દુર્લભાઃ ” । “ કોટિષ્ઠપિ દુર્લભઃ ” એ કાટિના શ્રીદયારામભાઈ હતા. એ ગુજરાતની ગરવી ગોપીએ હજારોનાં જીવનને ઉજમાળ્યાં હતાં. એ સ્પર્શમણિના સમાગમમાં જે જે આવતાં તે તે વૈષ્ણવ થતાં. ડભોઈની વૈષ્ણવતા શ્રીદયારામભાઈને આભારી છે. આપશ્રીનું શિષ્યમંડળ બહોળું હતું. જોશી રણછોડદાસ હરિભાઈ ને જોશી ગિરિજશંકર હરિભાઈ પદ્મ શિષ્યો હતા. રણછોડભાઈ પર શ્રીદયારામભાઈની અસીસ કૃપા હતી. દેશપરદેશ સાથેજ રાખતા પ્રસંગ મળતાં જોશી રણછોડભાઈનાં ભાવભર્યાં કાવ્યો જનતા સમક્ષ રજુ કરીશ.

કહેા :—

દયા પ્રીતમ ચાતક ભયે, હરિરસ પીયો અધાય;
ખિપ્રદાસ રનછોરકો, સો રસ દીનો પ્યાય.

ઈકદા શ્રીરનછોરજી મહારાજ ગોસ્વામિ;
 મો કર અહીં એકાંત પધારે અંતર્યામિ.
 શ્રીમુખ ખોલે હમકો સુનનો રાગ સુહાવે;
 પ્રથમહિ તેં અભ્યાસ એહિહિ, ચોર ન ભાવે.
 માસ ખાર તુમરે હમકો સુનખેકો ચિત્તહૈ;
 કંઠ હોય તો ગાય દિખાવો, હમકો હિતહૈ,
 મેં કહિ મેરે કંઠ નહિ પરિપૂરન ખાસા
 વે ઠાકો રનછોરદાસહૈ, વિનકે પાસા.
 વે હમ દો મિલકે ગાવેંગે ચોં હું ખોલ્યો,
 આપ કહી ચહ ઠીક ખાત, અચ ચોર ન ખોલ્યો. (૭૫)

(અનુભવ-મંજરી)

એ ગુજરાતની ગરવી ગોપીને શ્રીગિરિરાજ ધરણનો, સાતનિધિનો, શ્રીકલ્યાણરાયજીનો, શ્રીમદ્વલ્લભાધીશનો, શ્રીમત્પ્રભુચરણનો, શ્રીગોકુલનાથજીનો, સાતે બાલકોનો, શ્રીહરિરાયજીનો, શ્રીપુષ્પોત્તમજીનો, શ્રીહરિદાસવર્ધનો, રસબસતી જુગલ જાડીનો, એ જુગલ જોડીની અલૌકિક કીડાનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ થયોજ હતો એમ આપણે એમણા “અનુભવમંજરી” ગ્રંથ પરથી બેઘડક કહી શકીશું. આપ શ્રીનંદદાસજીનો અવતાર હતા. નંદદાસજીની વાણીમાં ને આપશ્રીની વાણીમાં સામ્ય છે. તે સમયના ગોસ્વામિ-બાળકો શ્રીદયારામભાઈ પર અલૌકિક દષ્ટિથી જોતા હતા ને હજીએ તેજ પ્રમાણે જુએ છે. “અનુભવમંજરી” શ્રીદયારામભાઈના શ્રીહસ્તથી લખાયેલો છે. એ ગ્રંથ અમારી પાસે બિરાજે છે. ભાવુકો, પ્રેમીઓ, અભ્યાસકો, એમાં ઉત્સુકો તેનો લાભ લેષ શકે છે. એક હજાર ઉપર દોહરાઓ એમાં આલેખાયેલા છે. સંજોગો મળતાં તેને બહાર પાડવામાં આવશે. વાચકની શંકા દૂર થવા ખાતર થોડો ઉતારો આપું છું.

“એકદા શ્રીમદનમોહનજી, કહી જૈણુવકો ચોં;
 ચાકો સખ મેરો હૈ, ચોર બિચારત હોં કયોં. (૧)

એ તો મેરી દયા સખી હૈ, મુહિ અતિ ખ્યારી;
યાકી તુમ ફિરિ આજ કરો, નીકે મનુહારી. (૨)

* * *
શ્રીગોકુલપતિ બદે તુમરિ સખ પ્રસાદિ ખાંની;
પૂર્વ ખાંનીતેં પૃથક લગત નહિ હમતો જાંની. (૩૨)

* * *
ઇકદા મેરી ગોદી પોઠે ખોલે શ્રીજી
તું હેં મોતેં પ્રકટ સખા, મેરો કહું રીજી.
નંદદાસ હેં નામ તિહારો, શ્રીમુખતેં ખોલે;
એહિ નામ દ્રેખ્યાર લગવદીયસોં ખોલે. (૩૫)

* * *
આપ ઉચ્ચરે યોં, મુહિ પ્રિય તો હૈં જગસારો;
યેં મોકોં તુમતેં તો કોઇ અધિક નહિ ખ્યારો. (૪૯)

* * *
એક સમય દરસન દીને શ્રીનવનીતપ્રિયજી;
મોકું દેખિ હિય હરખિ, બચન પ્રિય ખોલે રીજી.
મેરિ પાસ તુમ ખેઠો, તખ મોહિ લોજન લાવે;
નાંતર રુદન કરુંગો, તુમ બિન નાંહિ સુહાવે. (૬૯)

* * *
“શ્રીમ્હાપ્રભુકો” દઢ આશ્રય મુહિ દીજે શ્રીજી;
“શ્રીમ્હાપ્રભુકો” અરુ “મેરો”; હુહુદીને જા રીજી. (૭૦૧)

* * *
તેરો દીનો સખ સુહાય હમકૂ તુજ કૃતિ રંગા;
અખ કયહું જાનો હેં નહિ, નહિ બિછરનો સદાસંગા. (૮૦૭)

x x x
શ્રીગજભુષનલાલ પ્રકટ મોહિ આજ્ઞા દીની;
“ચોરાસીકો ધવલ” ખસ્તૂ હૈ અતિરસ લીની. (૨૫)

સો ન છોડનો કદા, હમહુ નિતિ પાઠ કરતે હૈ;
 યહ કછુ ઝોર પદારથ હૈ તાતે ઉચ્ચરત હૈ. (૨૬)
 (અનુભવ મંજરી.)

એ ગુજરાતના જ્યોતિર્ધરનું ગુર્જર-સાહિત્ય એટલે ગુજરાતી
 ભાષાનો સર્વોત્તમ નમુનો. એમણું ગરબી-સાહિત્ય ગુર્જર-સાહિત્યનો
 મુકુટ છે, ગુજરાતણોનું કાઠીલું સંગીત છે, ગુજરાતની શોભા છે.

એ ભજનીય ભક્તવર્યના અન્નેડ અક્ષરદેહે હજારોના જીવનને
 ઉજમાળ્યાં હતાં, ઉજમાળ્યાં છે ને ઉજમાળશે, હજારોને પ્રભુતાના
 પન્થે પ્રયાણ કરાવ્યું હતું, કરાવ્યું છે ને કરાવશે. હજારોને રસમન્દિરને
 રસહિંચોળે હિંચાવ્યા હતા, હિંચાવ્યા છે ને હિંચાવશે, હજારોને
 ભાવાત્મક સ્વરૂપમાં મગ્ન બનાવ્યા હતા, બનાવ્યા છે ને બનાવશે.

અમદાવાદના માધવરામ વ્યાસ ને કૃષ્ણરામ મહારાજ, વડોદરાના
 હરિભક્તિ ને ગોપાળરાવ મહેરાળ, ભાગવત કહેનાર પુરાણી ને કાશીના
 પંડિત વગેરે પ્રસંગો પરથી આપણે બેધડક કહી શકીશું કે એ ગુર્જર-
 સાહિત્યના રસિક રસચન્દ્રનો કીર્તિ-કળશ સાહિત્ય-મન્દિરના સુવર્ણ
 શિખરે ઝળહળતો હતો. એ ગુજરાતની ગરવી ગોપીની યશ-કલગી
 સોહી રહી હતી. એ અન્નેડ સંગીતાચાર્યની યશ-ધ્વજ ફરકી રહી હતી.
 એ ભજનીય ભક્તવર્યનો યશ-મુકુટ ઓપી રહ્યો હતો. હજુએ એ કળશ
 ઝગમગી રહ્યો છે, એ કલગી સોહી રહી છે, એ ધ્વજ ફરકી રહી છે,
 એ મુકુટ ઓપી રહ્યો છે.

સંવત ૧૯૦૯ ની મહાવદી પાંચમનો દિવસ તે એ ગુજરાતની
 ગરવી ગોપીનો નિત્ય-લીલા પ્રવેશનો દિવસ! શ્રીવૃન્દાવનની વિલાસવતી
 કુંજે કુંજે વિલાસ ભર્યો વિહાર કરતા કાટિ મન્મથ મન્મથ શ્રીમદન-
 મોહનજીના રસબસતા રસસ્વરૂપની રસભરી રસસેવામાં ભાવભર્યા ભાવે
 પ્રયાણ કરવાનો પરમ પુનિત દિવસ! એ મહાગુજરાતના સ્પર્શમણિનો

તિરોધાનનો દિવસ ! ડભોધના આનન્દસાગરનો શોષણનો દિવસ !
ડભોધને માટે રંડાપાનો દિવસ !

શ્રીદયારામભાઈ એટલે મીઠનસાર મુસાફર, સર્વોત્તમ-સાહિત્ય
કાર, ગરબી-સાહિત્યાચાર્ય, લજનીય લકતવર્ય, અગ્રેડ સંગીતાચાર્ય
પ્રખર તત્ત્વવેત્તા, શુદ્ધદૈત-સમ્પ્રદાયના કોડીલા કોલીનર, ગુજરાતના
ખંસીધર, ગુર્જર-સાહિત્યાકાશના રસચન્દ્ર, ગુર્જર-સાહિત્યવાટિકાના
રસિક રસમાળી, ગુજરાતની રસકુંજના રસીલા રસરસીઆ, ગુજરાતના
રસમેધ, ગુજરાતની ગરવી ગોપી.

એ લાખ પદોના રચનાર ને ત્રણસો જેટલા નાના મોટા ગ્રંથોના
સર્જનહાર શ્રીદયારામભાઈને માટે જેટલું લખીએ તેટલું આશુ !
અત્યારે તો આટલેથીજ સંતોષ માનવો રહો !

લેખક:-પરમભગવદીય કવિવર શ્રીદયારામભાઈના
પદ શિષ્ય પ્રપૌત્ર,

જેશી જીવણલાલ જગનલાલ, એડવોકેટ.
ડભોધ.

ટીપ:-જીવનચરિત્ર દુકાણમાં આલેખવાનું હોવાથી સંપૂર્ણ
પરિચય આપી શક્યો નથી. કિયો પરિચય આપવો ને કિયો ન આપવો
એજ અણઉકલ્યો કાયડો છે ! પ્રસંગો પૂરેપૂરા ટાંકી શક્યો નથી. જનતા
જે જે પ્રસંગોથી અગ્મણ છે તે તે પ્રસંગો “શ્રીદયારામભાઈની”
વાણીમાંજ ટાંક્યા છે. પ્રસંગપ્રાપ્ત થયે સમ્પૂર્ણ આલેખીશ.

દા. દા. જીવણલાલ જેશી.

॥ श्रीवल्लभः ॥

॥ श्रीकृष्णः ॥

॥ श्रीगुरुगोपीजनवल्लभाय नमः ॥

“ श्री ह्याराम-सागर-दહેरी. ”

“ મંગલાચરણ. ”

રાગ-કલ્યાણ :—તાલ ધ્રુવદ. (ચોતાલ). માત્રા ૧૨.

મહામંગલરૂપ શ્રીગુરુદેવ; શ્રીમહાપ્રભુ;
જાકે પદપદ્મકો, ૧ પ્રથમ, ૨ શિર, ૩ નાંઘએ. ૪—મહામંગલ ૧
નામ લેત ઉદ્દેષ હોત, પરમ આનંદકંઠ;
સકલ ૬ પાપ તાપ ટરત ૭ છળ ૮ ધ્યાઈએ. ૯—મહામંગલ ૨
બ્રહ્મા શિવ વિષ્ણુ પરબ્રહ્મ, સો શ્રીગુરુરાય;
સકલ તીરથ આદિ અંઘ્રીરજ ૧૦ નાંઘએ.—મહામંગલ ૩
દયો કહે આચાર્યજી, ૧૧ અધિક, ૧૨ કો, ૧૩ હુજો ૧૪ નાંહિ
ગુરુસેવા ચિંતામનિ, ઇષિસત ૧૫ ફલ પાઈએ.—મહામંગલ ૪

૧ પદપદ્મ = ચરણ કમલ. ૨ પ્રથમ = પહેલાં. ૩ શિર = મસ્તક.
૪ નાંઘએ = નમાવીએ. ૫ ઉદ્દે = પ્રકટ. ૬ સકલ = બધાં. ૭ ટરત =
નાશ પામે. ૮ છળ = સ્વરૂપ. ૯ ધ્યાઈએ = ધ્યાન ધરીએ. ૧૦ અંઘ્રી =
ચરણ. ૧૧ આચાર્યજી = આચાર્યથીજ. ૧૨ અધિક = મોટો.
૧૩ કો = કોઈ. ૧૪ હુજો = ખીજો. ૧૫ ઇષિસત = ઇચ્છેશું.

॥ શ્રીવલ્લભઃ ॥

॥ શ્રીગોપીજનવલ્લભાયનમઃ ।

“ શુદ્ધાદ્વૈત-સિદ્ધાન્ત. ”

રાગ : ધવલ ધન્યાશ્રી.

શ્રીગુરુપદરજ ધ્યાન ધરીને, આરાધું આનન્દરાસજી;
ઉર તિમિરતાર સઘડ ટળે, ને હોય પ્રેમનો પૂર્ણ પ્રકાશજી ૧

૧ ઉર=પેટ. ૨ તિમિરતા = અધકાર. ૩ સઘ = તરતજ.

અક્ષર આઘ અનંત અનુપમ, અગણિત સર્વાધારજી
ત્રિગુણાતીત સરસ પરમાનન્દ, વન્દ વારંવારજી. ૨

દ્વિભુજ મુરલી મનોહર, શશી ચિદાનંદ ચિત્તચોરજી;
સર્વશક્તિપતિ સર્વોત્તમ, નટવર નંદકિશોરજી ૩

પ્રાઠ પૂર્ણ પ્રતાપ અખંડિત, સુધાસિન્ધુ સુખદાયજી;
અક્ષરાતીત^૪ પુરુષોત્તમ, પરમ કૃપાસિન્ધુ વ્રજરાયજી ૪

સુધા = અમૃત. સિન્ધુ = સાગર. ૪ સુધાસિન્ધુ = અમૃતનો

સમુદ્ર. ૫ અક્ષરાતીત = અક્ષરથી પર.

ગજુ^૬ નથી શ્રીગિરિરાજધરણ મુજ, અન્ય આદર્યો એહજી;
શ્રીહરિ ટેક નિભાવજો મહારો, કાલ-કર્મવશ દેહજી ૫

૬ ગજુ = ગળ, શક્તિ.

અલ્પજન^૭ મન્દમતિ^૮ છે મહારી, પ્રભુ વણ ન મળે હામજી;
દીનબન્ધુ લહી^૯ શરણે પડ્યો છું, સ્વીકૃત^{૧૦} કીધો શ્યામજી ૬

૭ અલ્પજન=ધોધું મળવાનાર. ૮ મન્દમતિ=કુટ્ટી શુદ્ધિ. ૯ હામ=

સિંમન, આસરો. ૧૦ લહી = તપાસી. ૧૧ સ્વીકૃત = નિગતો.

પાંગુલ^૧ તે પર્વત ચઢે, ને મૂકર વાગ્યાલ વિશેષજી;
કૃપા કરે શ્રીકરુણાસિન્ધુ, મહામંગલ સર્વેશજી. ૭

૧ પાંગુલ = પાંગળો. ૨ મૂક = મુંગો.

સરસ્વતીપતિ શ્રીવાગધીશ્વર,^૩ શ્રીવલ્લભ પુરુષોત્તમજી;
પ્રેમે વિશ્વવલ્લભ વંદાથી, ગ્રન્થ થાય સર્વોત્તમજી. ૮

૩ શ્રીવાગધીશ્વર = વાણીના પતિ.

અખિલાનન્દહાયક અલખેલો, સર્વતણા છે દવામીજી;
અધમોદ્ધારણુ અનન્ત અપરિમિત, અકળિત અન્તર્યામીજી. ૯
(પાઠાંતર) અધમોદ્ધાર.

લવલયલંજન^૪ મહામુનિરંજન, સર્વાત્મા સુખકારીજી.
સ્વતંત્ર શ્રીવલ્લભ સર્વેશ્વર, અમ્યુત લવલયહારીજી. ૧૦
૪ લવલયલંજન = સંસારના લયનો નાશ કરનાર.

બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શિવ, શ્રી, શેષાદિ, સર્વે પ્રિય હરિ સાથજી;
એ સર્વેથી પર પુરુષોત્તમ, શ્રેષ્ઠ અક્ષરના નાથજી. ૧૧

*જેની સમાન ન કોઈ કદાચે, સત્ય નિત્ય હરિ એકજી;
અનુપમ અદ્વિતીય રાજે, તેહજ થાય અનેકજી. ૧૨

*સ एकाकी न रमते ॥ स द्वितीय मैच्छत् ॥ एकोऽहं
बहुस्याम प्रजायेय ॥

સર્વાતીત^૫ ને સર્વ નિયન્તા, સર્વજ્ઞ ને સત્ય સ્વરૂપજી;
મન વાણી પર અકથ અનુપમ, સર્વેશ્વર સાનાભૂપજી. ૧૩
૫ સર્વાતીત = સર્વથી પર.

પરબ્રહ્મશ્રીકૃષ્ણ સનાતન, પૂર્ણબ્રહ્મ પુરુષોત્તમજી;
અખિલ પૂજ્ય પરમ મનોહર, કહે “નેતિનેતિ” નિગમજી. ૧૪
૬ નિગમ = વેદ.

ત્રિગુણકાલઅબ્જઅક્ષરપર^૧ સર્વાતીત રાજે જેહજી;
અનિદેશ્ય ગુણાતીત, ને સ્થૂલ સૂક્ષ્મથી ન્યારાર જેહજી. ૧૫

૧ ત્રિગુણ = ત્રણગુણ. બ્રહ્મા, વિષ્ણુ ને મહેશ.

અબ્જ = માયા. ૨ ન્યારાર = જૂદા, વેગળા.

અક્ષરધામ વ્યાપિવૈકુંઠે, પરમદિવ્ય લગવાનજી;
નિત્ય લીલા વિનોદ કરતા, નિગમાગમ^૩ કરે તે જાનજી. ૧૬

૩ નિગમાગમ = વેદ શાસ્ત્ર નિગમ = વેદ. આગમ = શાસ્ત્ર.

પરમાનન્દ પૂર્ણ અવિનાશી, રસાત્મક આનન્દરાસજી;^૪
નિગમ 'નેતિનેતિ' કહી થાક્યા, તેહજી સ્વયં પ્રકાશજી. ૧૭

૪ આનન્દરાસ = આનન્દનો ભંડાર.

અક્ષર ધામે નિત્ય મુક્ત પણ, જાણે નહિ પ્રભુનો પારજી;
ત્રિગુણ પણ અન્ત ન જાણે, હરિચર-મહિમા અપારજી. ૧૮

“યસ્યનામ મહદ્વશઃ”

અકળિત અનુપમ અવણ્ય^૫ રૂપ, છે દિવ્ય સદા સાકારજી;
અક્ષર સદનના^૫ તેજથી અધિકું,^૬ સ્વરૂપ મુન્દર ભંડારજી. ૧૯

૫ સદન = ધામ, ઘર. ૬ અધિકું = ઘણુંજ, વધારે.

વિશુદ્ધ-ધ્યાને હૃદયે હોયે, અનુભવથી તે બોધજી;
વિમલ જ્ઞાન ભકિતથી પ્રકટી, કરે સ્વક્રીયને નિરોધજી. ૨૦

“બ્રહ્મ-જગત્તો અભેદ.”

હૃદય અન્થી છેદાય ત્યારે, સર્વે સંશય જાયજી;
ત્યારે પ્રગટ પ્રભુ નિરખાયે, અનન્ય નૈષ્ઠિક^૭ થાયજી. ૨૧

૭ અનન્ય નૈષ્ઠિક = એકજ નિષ્ઠાવાળો. દૃઢ આસક્તિવાળો.

માહાત્મ્યજ્ઞાનયુક્તસુદૃઢરતિથી, લજ્જનાનન્દે લે સ્વાદૃશ;
 સાધને સાધ્ય નહિ પુરૂષોત્તમ, અનુગ્રહે મળે કૃપા-પ્રસાદૃશ ૨૨
 માહાત્મ્યજ્ઞાનપૂર્વસ્તુ સુદૃઢઃ સર્વતોઽધિકઃ ॥
 સ્નેહો ભક્તિરિતિપ્રોક્તસ્તયા મુક્તિર્નચાન્યથા. ॥ ૪૬ ॥
 (તત્ત્વદીપ નિબંધ.)

નહિ સાધન સંપત્યા હરિસ્તુષ્યતિ કસ્યચિત્ ॥
 (કર્હિચિત્) ભક્તાનાં દૈન્યમેકં હરિસ્તોષણં સાધનમ્ ॥
 “અનુગ્રહઃ પુષ્ટિમાર્ગે નિયામક इति स्थितिः” ॥ ૧૮ ॥
 (સિદ્ધાન્ત મુક્તાવલિ)

૧ માહાત્મ્યજ્ઞાનવાળી સુદૃઢ પ્રીતિથી.

જેવું જેટલું જે જે રીતે, હરિ રૂપ માહાત્મ્ય સમજાયૃશ;
 તેવું તેટલું તે તે રીતે, વર્ણે ન પાર પમાયૃશ. ૨૩
 અનન્ત કલ્પથી નિત્યયુક્તજન, રહે હરિ સાન્નિધ્યૃશ; ૨
 ક્ષણ ક્ષણ નિત્ય નવીંડ લીલાનું, કરે અખંડિત ગાનૃશ. ૨૪
 ૨ સન્નિધાનૃશ. (પાઠાંતર) સન્નિધાન = સંમિષ પ્રાસે
 ૩ નૂતન = નવી. નૂતન. (પાઠાંતર)

સંશયવંત ને અશ્રદ્ધાળુજન, પ્રગટ પ્રભુનાં પેખેૃશ; ૪
 દૃઢ શ્રદ્ધાળુ વિશ્વાસી જન, તે ભાવે પ્રભુને દેખેૃશ. ૨૫
 ૪ પેખે = ઓળખે.

“સંશયાત્મા વિનश्यति.” સંશયવંત = સંકાશીલ.

અશ્રદ્ધાળુ = બહિર્મુખ.

તસ્માત્સર્વં પરિત્યજ્ય દૃઢ વિશ્વાસતો હરિમ્ ॥

મજેત શ્રવણાદિભ્યોયદ્વિદ્યાતોવિમુચ્યતે. ॥ ૫૩ ॥

(તત્ત્વદીપ નિબંધ.)

પરબ્રહ્મની ઇચ્છા માત્રે, રચના સર્વે થાયજી;
વર્ણાશ્રમ સૌ કમઠાણું નભવે નહિ, ઠામ કંઈ હરિરાયજી. ૨૬

इच्छामात्रेण मनसा प्रवाहं सृष्टवान् हरिः ॥

वचसा वेदमार्गं हि पुष्टिं कायेन निश्चयः ॥ ૯ ॥

(પુષ્ટિ પ્રવાહ મર્યાદા.)

એકજ બ્રહ્મ બહુરૂપે થાયે, નામ રૂપનો લેદજી;
વસ્તુતઃ તત્ત્વે સર્વ ઠેકાણે, એકજ તેહ અલેદજી. ૨૭

स एकाकी न रमते, स द्वितीय मैच्छत्,

एकोऽहं बहुस्याम प्रजायेय. धृतिश्रुते.

नमो भगवते तस्मै कृष्णायान्नत कर्मणे ॥

रूप नाम विभेदेन जगत् क्रीडति योयतः ॥ ૧ ॥

(તત્ત્વત્રીપ નિબંધ.)

સ્થૂલ સૂક્ષ્મ ને તત્ત્વાદિ સૌ, પ્રભુજ પ્રગટ કરે છે જી;
બાહ્યાભ્યન્તર^૧ વ્યાપકતાથી, સાક્ષીવત્ વિચરે છે જી. ૨૮

૧ બાહ્યાભ્યન્તર = અંદર બહાર.

સર્વતાણા ઉત્પાદક^૨ જે છે, સર્વ જેથી પ્રવર્તેજી;
એકજ મૂળનો સકળ^૩ પ્રસારો^૪, તેની શંકા નિવર્તેજી. ૨૯

૨ ઉત્પાદક = કૃત્વન્ન કરનાર. ૩ સકળ = બધો. ૪ પ્રસારો = ફેલાવ.

દેવ દાનવ ને યક્ષ કિન્નર, વળી ચૌદે લોક જીવજંતજી;
વિરાટાદિ બ્રહ્માંડની રચના, હરિએ કરી અનંતજી. ૩૦

અખિલતાણા આધાર પ્રભુ છે, સૌને સ્થિતિવશ રાખેજી;
અણુમાત્ર^૫ ન્યૂનાધિક્ય^૬ કોથી થાય નહિ, શ્રુતિ ભાખેજી ૩૧

૫ અણુમાત્ર = તલભાર પણ. ૬ ન્યૂનાધિક્ય = ઓછુ-વત.

વિશ્વાત્માના શરીરરૂપ, આ વિશ્વ ન જાણ્યું બ્રાન્તલ; સરિતસમુદ્રાદિ સર્વેમાં, એકજ તત્ત્વ સિદ્ધાન્તલ. ૩૨

લગવદ્ ભાવે વિશ્વમાત્રમાં, વિભૂત્યાદિ હરિ જાણીલ; દયા ભાવે વિશ્વપોષતાં, હરિ સંતોષ મતિ આણીલ. ૩૩

વાસુદેવ સર્વમિતિ સ મહાત્મા સુદુર્લભઃ ॥

“યદ્યદ્વિભૂતિ મત્સત્ત્વં તદ્ગતદુર્જિતમેવવા.”

અંગાંગી ભાવે દેવમાં, એકજ પ્રભુના નિવાસલ; શુદ્ધાદ્વૈત અનન્ય સલગ્ને, હરિનો સઘળે પ્રકાશલ. ૩૪

પતેચાંશકલા પુંસઃ કૃષ્ણસ્તુ ભગવાન્સ્વયમ્ ॥

ખાહ્યાભ્યન્તર સર્વ કથળે રહે, સર્વરૂપ હરિ થાયલ; સકળ પ્રાણીને હૃદયે રાજે, અજથી^૧ નવ પરખાયલ^૨ ૩૫

૧ અજથી = અજાનીથી. ૨ પરખાય = ઓળખાય.

સર્વભૂત સચરાચર વ્યાપક, વાસુદેવ લગવાનલ; અખિલાત્મા પ્રહ્લમતિથી ભાળે,^૩ તે જ્ઞાની ગુણવાનલ. ૩૬

વાસુદેવ સર્વમિતિ સ મહાત્મા સુદુર્લભઃ ॥ ૩ ભાળે=જૂએ.

આત્મકામ ને પૂર્ણકામ જન, જેહ થયા નિષ્કામલ; તેવા પાણુ તેમાં લુખધાયે,^૪ આકર્ષાયે નિદાનલ.^૫ ૩૭

૪ લુખધાયે = લોભાયે, મગ્નથાય. ૫ નિદાન = ચોક્કસ.

આનન્દમય સર્વાંગ સહુણુક, મનોહર પ્રભુનું રૂપલ; નખ-શિખાન્ત માધુર્યતા બહુ, અનિવાર્ય^૭ અનૂપલ. ૩૮

“આનન્દમાત્રકરપાદમુખોદરાદિ.” “આનન્દમયોઽભ્યાસાત્.”

“અપાણિપાદો યવનો ગૃહિતા પશ્યત્યચક્ષુઃ સ શ્રુણોત્યકર્ણઃ ॥”

૬ (પાઠાંતર) સુન્દર. ૭ અનિર્વાચ્ય = ન કહેવાય એવું.

શ્રીહરિમાં અહુજન વિવિધ પ્રકારે, ૧ રાખે અનન્ત લાવળ; તે સર્વે લાવો લય હોયર જેમાં, કહાવે તે મહાલાવળ. ૩૬
૧ વિવિધ પ્રકારે = ભુદા ભુદા પ્રકારથી. ૨ લય હોય = સમાધિ જાય
મનુષ્યમાત્રે. અહોપાસના ૩, નિત્ય ૪ લાવયુક્ત ૫ કરવીળ;
અહમૂર્તિની અલેહલાવે, કરવાની મતિ ૬ ધરવીળ. ૪૦
૩ અહોપાસના = અહની સેવા. ૪ નિત્ય = હમેશાં.
૫ લાવયુક્ત = લાવવાળી. ૬ મતિ = ભુદિ.

સગુણ અહા ઉપાસના કરવા, શતપથકાંડ વાણીળ;
તન્મય થઈ તાદાત્મ્ય લાવથી, રમ્યરૂપ લે માણીળ. ૪૧
પ્રાકૃત ધર્માનાશ્રયમ પ્રાકૃત નિખિલ ધર્મરૂપમિતિ ॥
નિગમ પ્રતિપાદ્યં ચત્તચ્છુદ્ધં સાકૃતિ સ્તૌમિ ॥ ૧ ॥
(શ્રીસર્વોત્તમ સ્તોત્ર.)

દિવ્યચક્ષુ મળે પ્રભુ કૃપાયે, નિત્યરૂપ તે પેળેળ; ૭
લાવ લક્ષિથી દિવ્યપણાનું, અહરૂપ તે દેળેળ. ૪૨
દિવ્યં દદામિ તે ચક્ષુ પશ્યમે યોગ મૈશ્વરમ્ ॥ (ગીતાળ.)
૭ પેળે = ઓળખે.

અર્જુન દેવકી વસુદેવ, ને શ્રીચશોદાળ પ્રજાલક્ષ્મી;
સનાતન પૂર્ણાહા દર્શને, થયાં સ્વરૂપાસક્તળ. ૪૩
જૂદા જૂદા સર્વે લાવો, એકજ પ્રભુમાં જોયળ;
તે મૂળ સ્થળેથી લાવ વિસ્તર્યા લહી, ૬ અનન્યમતિ પ્રોયળ. ૪૪
૮ વિસ્તર્યા = ફેલાયા, પ્રસર્યા. ૬ લહી = મળી.

જ્ઞાન વિજ્ઞાન સંપન્ન થઈને, લજે હરિ લક્ષ્મીલાવળ;
અવ્યક્ત અનાદિ સ્વયં અહના, તેને હોય દર્શાવળ. ૪૫

હિરણ્યગર્ભના કારણે રૂપ, પરબ્રહ્મ સહભાવનું;
તેહ પુરૂષને સર્વરૂપમાં, થાય બ્રહ્મનો ભાવનું. ૪૬
સર્વાનન્દને તે જન પામે, તે કહીએ મહાનુભાવનું;
પુણ્ય પાપ રહિત તે હોયે, તેને નહિ અન્યે રહાવનું. ૪૭
૧ રહાવ = પ્રેમ, આસક્તિ.

ધર્મ ભાવને જે જન જાણે, વ્યક્ત પ્રભુ નાં ધારેનું;
મહાભાવથી સૌ રસ ચાખે, અધિકાધિક રહાવે રખાવેનું. ૪૮
૨ રહાવે = ઇચ્છે.

વિચિત્રરસ અનુભવને અર્થે, જિંચઅવચની^૩ વ્યક્તિનું;
દેવ તિર્યંગાદિ રીતે, તારતમ્યે^૪ ભાવ સહિતનું. ૪૯
૩ જિંચ અવચ = જિંચ નીચ. ૪ તારતમ્ય = ફરક ભેદ.

સર્વ વિભક્ત ભૂતમાં, અવ્યય અવિભક્ત ભાવ છે એકનું;
તેને સાત્ત્વિક જ્ઞાન જાણવા, શ્રીકૃષ્ણે પ્રબોધ્યો^૫ વિવેકનું. ૫૦
૫ પ્રબોધ્યો = ઉપદેશ્યો.

સદા સર્વદા સર્વભાથી ભજવા, ચતુઃશ્લોકે વાણીનું;
ચતુઃશ્લોકી ભાગવતમાંહે વાંચી, સુણો મન આણીનું. ૫૧
સર્વદા સર્વભાવેન ભજનીયો વ્રજાધિપઃ ॥
સ્વસ્યાયમેવ ધર્મોહિ નાન્યઃ ક્વાપિ કદાચન. ॥ ૧ ॥

(ચતુઃશ્લોકી.)

સદ્ધન ચિદ્ધન આનન્દધન ભંજતાં, થવાય વિતૃણનું;
વિજ્ઞાનીજન પરમભાવથી ભજે, ઇષ્ટ મિષ્ટ મહાકૃષ્ણનું. ૫૨
એકજ ગાય વિવિધ^૬ તૃણ^૭ ખામે, સૌમાંથી ગ્રહે^૮ રસ એકનું;
એકજ પયથી^૯ વિવિધ ગોરસ^{૧૦} ઘૂત^{૧૧}, જાણી ભુક્તો^{૧૨} એ વિવેકનું

૬ વિવિધ=જૂદા જૂદા પ્રકારનાં. ૭ તૃણ=તણખલાં ઘાસ કચરો.
 ૮ ગ્રહે = ખેત્રે. ૯ પય = દૂધ. ૧૦ ગોરસ = દહીં.
 ૧૧ ઘૃત = ઘી. ૧૨ ભુકતે = ખાય.

દુગ્ધથી ૧ દહીં દહીંથી માખણ, નવનીતથી ૨ ઘૃત હોયજી;
 નામ રૂપ ગુણ સ્વાદ પૃથક્ ૩ પણ, પયથી ૪ પ્રગટ સૌભેયજી. ૫૪
 ૧ દુગ્ધ = દૂધ. ૨ નવનીત = માખણ. ૩ પૃથક્ = જુદા જુદા.
 ૪ પયથી = દૂધવડે.

ગૌના ૫ દેહમાં તૃણમાં ૬ હિથી, પ્રકટયો ૭ છે રસ એકજી;
 તેહ ક્રમે કરી વિવિધનામથી, એકજ થાય અનેકજી. ૫૫
 ૫ ગૌ = ગાય.

આત્મા, ૧ દેવ, બ્રહ્મ, પરમાત્મા, ભગવત્ આદિ નામજી;
 પૃથક્ પૃથક્ નામ રૂપ, પણ તત્ત્વે એક તમામજી ૫૬
 ઉપાસ્યરૂપ સૌ દેવતાણા, તે દેવીજનને ભાસેજી;
 દેવીજન ઉપાસે તહેને, શતપથકાંડે પ્રકાશેજી. ૫૭
 પરાત્પર અક્ષરપર રાજે, મુંડક શ્રુતિ નિર્ણય ભાખેજી;
 ક્ષર અક્ષર ને અક્ષરાતીત, તારતમ્યતા જાખેજી. ૫૮
 અપ્રાકૃત વપુઃ નટવર સુંદર, રસાત્મક આનન્દ રાસજી;
 પરબ્રહ્મ પુરૂષોત્તમ પૂર્ણ, તહેનો સઘળે પ્રકાશજી. ૫૯
 ૬ વપુ = શરીર.

જ્યાયાન પરમપુરૂષ સનાતન, અકળિત સર્વાતીતજી;
 સ્વયંભૂ રસરૂપ સર્વેશ્વર, તેહ અક્ષરાતીતજી. ૬૦
 પરમાત્માને પ્રગટ કરનાર, અન્ય ન કારણ કોયજી;
 અધિષ્ઠાતા ન કોઈ તેનું, નિજેચ્છાથી ૭ પ્રગટજી હોયજી. ૬૧
 ૭ નિજેચ્છાથી = પોતાની ઇચ્છાથી.

તે સ્વરૂપને અન્યથા રીતે, પ્રતિપાદન કરે જેહજી;
તે આત્માપકારી ચાર પાપમય, શ્રુતિ ટાળે સદેહજી ૬૨
૧ અન્યથા રીતે = બીજી રીતે.

“ ક્રીડાત્મક-જગત્. ”

આખેલ ૧ જગત્ ૩ રચના કરી હરિયે, નિજ ૪ ક્રીડાને કાજજી;
સૌના સ્વામી શ્રીહરિ પોતે, નિજ રમણાર્થે સર્વ સમાજજી. ૬૩
૨ અખિલ = અધુ. ૩ જગત્ = વિશ્વ. ૪ નિજ = પોતાની.

નમો ભગવતે તસ્મૈ કૃષ્ણાયાર્દ્રત કર્મણે ॥

રૂપનામ વિમેદેન જગત્ ક્રીડતિ યો યતઃ ॥ ૧ ॥

(તત્ત્વદીપ નિબંધ.)

સ એકાકી ન રમતે, દ્વિતીયમૈચ્છત્,

एकोऽहं बहुस्याम-प्रजायेय ॥ ૧ ॥ ઇત્યાદિ શ્રુતે.

વિશ્વવાટિકામાં ૫ બહુ પુષ્પો ૬, વિવિધ ૭ નામ ગુણ રૂપજી;
અસંખ્ય અનંતરૂપ ધરી, લીલા કરવા દાણે સ્વરૂપજી. ૬૪
૫ વાટિકા = વાડી. ૬ પુષ્પ = ફૂલ. ૭ વિવિધ = જૂદા જૂદા.

નાના જાતિ પુષ્પે ટકીને, મધુકર ૮ લે આણુ ગંધજી;
પણુ કમળ વણુ ૯ ના બંધાયે, અનન્યાસકિત સંખંધજી. ૬૫
૮ મધુકર = ભમરો. ૯ વણુ = વગર.

નટવર નાગર ચતુર શિરોમણિ, અકળિત ગુણ ભંડારજી;
બહુરૂપીવત્ ૧૦ અસંખ્ય રૂપે, ધરે શ્રીહરિ અવતારજી. ૬૬
૧૦ બહુરૂપીવત્ = બહુરૂપીના જેવાં.

સકળ પ્રાણીમાં એકજ આત્મા, સમાનપણે સૌ ઠામજી;
બ્રહ્મવિદ્યામૃત પ્રાપ્ત થયેથી, મળે બ્રહ્મનું ધામજી. ૬૭

કાળ અવિદ્યાનો^૧ ભય જાયે, જ્ઞાનરૂપ પ્રભને જાણેજી;
 સર્વગત સૂક્ષ્મરૂપ બિરાજે, વિજ્ઞાને સ્વરૂપ રસમાણેજી ૬૮
 ૧ અવિદ્યાનો = માયાનો.

યથાર્થ^૨ તત્ત્વે મૂળરૂપનું, જેને હોય વિજ્ઞાનજી;
 તેજ તહેને સઘ^૩ પારખે, રહસ્યે રાખે ભાનજી. ૬૯
 ૨ યથાર્થ = બરાબર, ખરેખર. ૩ સઘ = તરતજ.

લક્ષિત ક્ષેત્રમાં લક્ષત ભાવયુક્ત, રૂપધરી પૂરે કોડજી^૪;
 સૃષ્ટિ ક્ષેત્રમાં ભાવવત્ થાયે, ગીતામાંહે નિચોડજી. ૭૦
 ૪ કોડ = મનોરથ, અભિલાષા.

વિભૂતિ યોગઅધ્યાયની માંહે, વિભૂતિ ભાળી અનેકજી;
 તદ્દપિ તે સર્વ જે મુખ્ય ગણાવી, તહેના નિયંતા એકજી. ૭૧
 ઘાટે ન મહોવું, જોવો ઘડનારો, જેમાં સૌ ચતુરાઈજી;
 પૂર્ણ મુખ્ય કર્તાના રૂપમાં, સર્વે જાય મહોવાઈજી. ૭૨
 સર્વશક્તિ અખિલનિયંતા, સર્વાત્મા સૌ રૂપજી;
 કંઈણાસાગર સર્વેશ્વરનું, જગ સૌ ભગવદ્ રૂપજી. ૭૩
 “પ્રપન્નોભગવત્કાર્ય.”

“પરબ્રહ્મ સ્વરૂપ નિર્ણય.”

પરબ્રહ્મને અપરબ્રહ્મ કહી, તારતમ્યતા^૫ ભાખેજી;
 તેરીતે વિભૂતિરૂપ અંશ જગ, ગીતામાંબ્રજપતિ દાખેજી. ૭૪
 ૫ તારતમ્યતા = ફરક, ભેદ.

અનંતશક્તિધૃક્ પુરુષોત્તમ છે, ભાગવતે વરણી બારજી;
 મુખ્ય સાત શક્તિ સૌથીપર, તેનાએ કહું પ્રકારજી. ૭૫

૧ કૃપાશક્તિ, ૨ ઇચ્છાશક્તિ., ૩ પ્રભુતાશક્તિ ને ૪ જ્ઞાનજી;
 ૫ ભક્તિશક્તિ, ૬ આનન્દશક્તિ, ને ૭ કાર્યશક્તિ સહજાનજી ૭૬
 પરબ્રહ્મની અપાર શક્તિ; નિકટ વર્તિ સૌ ધર્મજી;
 હરિ આજ્ઞાકિત-કાર્ય કરે છે, એવો જાણવો મર્મજી. ૭૭
 ૧ નિકટ = પાસે.

મુખ્ય શક્તિદ્વારા હોય સર્વે, એવું જ્ઞાન રહે જહેનેજી;
 તે કદિ સ્વતંત્ર તેને નાં ધારે, ૩ પતિ ૪ રચનાબુદ્ધિ રહેનેજી. ૭૮
 ૨ તેને = પોતાને. ૩ ધારે = માને. ૪ પતિ = પ્રભુ.

કૃતિને પણ પ્રત્યક્ષથી વણી છે, શ્રુતિ માંહેજી;
 શુદ્ધાદૈત-બ્રહ્મ નિરૂપણ, દૈત ન કે કદિ ક્યાંહેજી. ૭૯
 પ્રકૃતિ વિદ્યા અવિદ્યાદિ, હરિ આજ્ઞાકિત સર્વજી;
 પ્રકૃતિ-પુરૂષ પણ પુરૂષોત્તમને સ્વામિ લંહી, રહેઅગર્વજી. ૮૦
 કાળશક્તિદ્વારા સંહારે, ઇચ્છા માત્રે સૌ હોયજી;
 પ્રકૃતિ-પુરૂષતણા અધિષ્ઠાતા, ઇશતણા પણ ઇશજી;
 નિજેચ્છાએ સૌ કરવાને સમર્થ, સૌને શીશજી. ૮૧
 અક્ષરાતીતને ૫ અક્ષર આધીન, પુરૂષ તેહને આધીનજી;
 પુરૂષાધીન પ્રકૃતિ રહે છે, જેમ જલાધીન ૬ મીનજી. ૭ ૮૨

૫ અક્ષરાતીત = અક્ષરથી પર. પૂર્ણ પુરૂષોત્તમ. ૬ જલાધીન =
 પાણીને વશ. ૭ મીન = માછલું.

માયા મહત્ત્વ કાલાદિ સૌના, શ્રીહરિ સદા અધીશજી;
 સ્થિતિ ૨ ઉદ્ભવ ૩ લય ૪ ત્રિગુણ-બ્રહ્મથી, ત્રિગુણાતીત
 સર્વના ઇશજી. ૮૩

મહત્ત્વ. (પાકાંતર)

ત્રિગુણ બ્રહ્મ = સર્વ, રજસ્ ને તમસ, વિષ્ણુ, બ્રહ્મા ને શિવજી. બ્રહ્મા સૃષ્ટિને સરજે છે. વિષ્ણુ પાલન પોષણ કરે છે. શિવજી સંહાર કરે છે. “વારી અઉરે નાગર નદુવા” એ પદમાં આજ વસ્તુ બતાવે છે.

“કહાજ્યા મુખ થકી ત્રણ દોરડા, રંગ કાળો ઘોળો ને લાલ; તે ત્રણ ગુણના ત્રણ પુરૂષ થયા, એક બ્રહ્મણ યોગી ને ગૃહસ્થ; બ્રહ્મણ યોગી તો બળીઆ ધણા, તેથી ગૃહસ્થનો અધિકદસ્ત. પહેલે વિષ્ણે રચ્યાં બહુ પૂતળાં, પૂર્યાં ગૃહસ્થે મન-અભિલાખ; યોગીએ અગ્નિ કહાડયો આંખથી, સૌ બાળીને કીધું ખાખ. તારી મરણ બેઠ મતવાળીયે, વળી કયું એવું કર્મ; ચુગટી માંહે કીધો ચટુકલો, થયું હતું ત્યમનું ત્યમ.”

પ્રભુની ઇચ્છાથીજ જગતની ઉત્પત્તિ થાય છે, જગતનું પાલણ પોષણ થાય છે ને જગતનો લય થાય છે. ત્રિગુણાત્મક બ્રહ્મ પરબ્રહ્મની ઇચ્છાને વશ થઈ આ બધું કરે છે.
૧ સ્થિતિ = પાલન પોષણ. ૨ ઉદ્ભવ = પેદા કરવું, સર્જન કરવું. ૩ લય = નાશ. ૪ ત્રિગુણાતીત = ત્રણ ગુણથીપર. પૂર્ણ બ્રહ્મ.

એક એક રોમકૂપનીમાંહે, ૧ અનન્ત બ્રહ્માંડનાં સ્થાનજી; સ્વતઃ સિદ્ધ ઐશ્વર્ય સર્વ છે, પડ્વિધ શ્રીલગવાનજી. ૮૪ રોમ = રૂંપુ. કૂપ = કૂવો. ૧ રોમકૂપનીમાંહે = રૂંવાટા રૂપી કૂવાની અંદ.

સકળ વિશ્વ હરિમાંહે સમાયું, અગણિત અંડ અમૂલ્યજી; એક એક રોમે કોટિ ઉઠે, લાસે તે આણુ તુલ્યજી. ૮૫ ત્રિગુણયુક્તર ચતુર્વ્યૂહાત્મક૩, જ્યારે પ્રગટ તે થાયજી; ત્યારે જન્મ ને કર્મ ચરિત્રે, વેદ થકી વર્ણાયજી. ૮૬ ૨ ત્રિગુણ યુક્ત = ત્રણગુણો સાથે. ૩ ચતુર્વ્યૂહાત્મક = ચાર વ્યૂહ સાથે.

નિજ મહિમામાં સદા પ્રતિષ્ઠિત, અનંત યશ માહાત્મ્ય અપારજી;
જેને કૃપા કરી જેહ જણાવો, તે ત્યમ સમજે સારજી. ૮૭

“યસ્ય નામ મહદ્યશ.”

અવિનાશિ સૌ માંહે પ્રકાશે, સૌ શક્તિ મૂલ લગવંતજી;
નિત્ય મુક્ત સ્વ સ્વરૂપે રાજે, જાણે કે વિરલા સંતજી. ૮૮
કેવળ જ્ઞાન માત્રે કરીને, વિમુક્ત ન થવાયજી;
માટે સંગે પરાભક્તિની, લેવી જરૂર સહાયજી. ૮૯

“સાપરાનુરક્તીશ્વરે.”

માયારૂપ પ્રકૃતિ કહાવે, પરમ પુરૂષની શક્તિજી;
અનાદિ સિદ્ધ સૌ બ્રહ્મ ઉપસ્કર, શ્રુતિદાખે કહી વ્યક્તિજી. ૯૦
વ્યક્તજી. (પાઠાંતર)

પ્રકૃતિ દ્વારા એ સર્જાયે, અંડ તણે હોય ઘાટજી;
તેણે કરીને ઉદ્ભવ પામે, મહત્ત્વ પુરૂષ વિરાટજી. ૯૧
પુરૂષ પ્રકૃતિ યોગે કરીને, રચાય છે સૌ જગતજી;
સામાન્ય કમ વર્ણુઓ એ રીતે, સૌ કરવા સમર્થ સજાતજી. ૯૨

પૂજ્યતાણા પણ પૂજ્ય પ્રભુ છે, સર્વ પૂજ્ય હરિ એકજી;
અખિલ માત્રને વંધ તે છે, વિજ્ઞાની સમજે વિવેકજી. ૯૩

ખંડિયા રાજા ખંડણી આપે, ચક્રવર્તિને જેમજી,
વિરાટ તત્વાલિમાની દેવો, ખંડિયા નૃપતિ તેમજી. ૯૪

આત્યંતિક શ્રેય રહું જે પદમાં, પરબ્રહ્મ છે તેંડજી;
યથાર્થ ભક્ત વિજ્ઞાનીજન તે કૃપાથી જાણે એંડજી. ૯૫

જન્મ થતાંજ જેહ પુરૂષપર, કૃપા કટાક્ષ પડે છેજી;
હેને શુદ્ધ સાત્ત્વિક મોક્ષપદાનો, મારગ જડેછેજી. ૯૬

પુરૂષ પ્રકૃતિથી વ્યતિરેક, પુરૂષોત્તમ કહેવાયજી;
ઉત્પત્તિ સ્થિતિ સમયે પણ, તેવા અન્વય પુરૂષની માંયજી. ૯૭
વિચિત્ર પ્રકારે કરી સૌ રચના, પરબ્રહ્મ પરમેશજી;
નિર્વિકાર નિર્લોપ સદા છે, અસંગ અચ્યુત સર્વેશજી. ૯૮
આકાશની પેઠે સર્વ ઠેકાણે, બ્રહ્મનું નિત્યજ સ્થાનજી;
આકાશવત્ અલિપ્તપણાનું,^૩ શ્રુતિ કરે છે ગાનજી. ૯૯
૧ પેઠે=માફક. ૨ વત્=માફક, જેવું. ૩ અલિપ્ત=અળગું, જૂદું.

કાર્ય કારણે સૌમાં સત્તા, બુદ્ધિ આદિ જેહજી;
તે સર્વને એક પ્રદાતા,^૪ પરબ્રહ્મ કહે તેહજી. ૧૦૦
૪ પ્રદાતા = આપનારા.

કાર્ય કારણમાં વ્યાપકતા, પરમ પુરૂષની આવીજી;
પ્રેરક પ્રવર્તક અન્વયતાથી, નિજમહિમા દર્શાવીજી. ૧૦૧
કર્તા છતાં અકર્તાવત્ રહે, અધિપતિ સૌના નાથજી;
યંત્રીને કર યંત્રથી ગાવું, દોરી સૌની હરિ હાથજી. ૧૦૨
વૃક્ષ પાષાણુપ જલાદિ પર્વત, તે પર પડતા થાયજી;
તદપિ તે ચરણે સૌ, પડીયા, ધરા પર કેહેવાયજી. ૧૦૩
૫ પાષણ = પથ્થર. ૬ ધરા = પૃથ્વી.

અંતરિક્ષ પૃથ્વી આદિ, દઢ કરીને હરિ સ્થાપેજી;
સ્થિર સ્થિતિ રહેવાને કાળે, વ્યાપક રૂપે રહે આપેજી. ૧૦૪
૭ આપે = પોતે પોતાની મેળે

સર્વાધારરૂપ પરમાત્મા, તે છે સ્વયં પ્રકાશજી;
સૂર્ય ચંદ્ર અગ્નિ આદિમાં, અળકેલ ભૂદ આકાશજી. ૧૦૫
૮ અળકે = પ્રકાશે. ૯ ભૂ = પૃથ્વી.

સદ્ગુણવંત બહુવિધ નામી,^૧ નિગમર ન પામે પારજી;
અજ^૩ શિવ શેષ શ્રો^૪ આદિ સૌને, સદા જોહ આધારજી. ૧૦૬

૧ બહુ વિધનામી=વ્રણી ખતનાં નામવાળા. ૨ નિગમ=વેદ.

૩ અજ = બ્રહ્મા. ૪ શ્રી = લક્ષ્મી.

વિભુ પ્રધાન મહત્ત્વાદિ, તેમાં સર્વે સુરજી;^૫
પુરૂષોત્તમના સંગ સમ્યન્ધે, સખજ^૬ થયાં ભરપૂરજી. ૧૦૭

૫ સુર = દેવતા. ૬ સખજ = મળવાન.

ચિદાનન્દમય વપુ^૭ ધરીને, પ્રગટે છે અવતાર છે;
તેનાં જન્મે કર્મ દિવ્ય બહુ, અલૌકિક ચરિત્ર અપારજી. ૧૦૮
સૌ (પાઠાંતર)

“જન્મ કર્મચ મે દિવ્યમ્.” ૭ વપુ=શરીર.

પ્રગટ ઐશ્વર્ય આચ્છાદિતકરીને,^૮ કરે વિવિધ ચરિત્રજી;
પ્રભાવ પ્રતાપજ માહાત્મ્ય મહિમા, કરે વિશ્વમાં કીડા
વિચિત્રજી. ૧૦૯

૮ આચ્છાદિત કરીને = ઢાંકીને. ગુપ્ત રાખીને.

“કર્તુમકર્તુમન્યથાકર્તુમ્”, વિલક્ષણ અહભૂતજી;
દેખે સુને આશ્ચર્ય સૌ ભાસે, દિવ્ય કૃતિએ યુક્તજી. ૧૧૦

“કર્તુમકર્તુમન્યથાકર્તુ સમર્થ.”

અપાણિપાદો યવનો ગૃહીતા પશ્યત્ય ચક્ષુ સ શૃણોત્યર્કણઃ॥

સકલ પ્રાણીમાં અંતર્યામી રૂપે, કરે નિવાસજી;
સાક્ષીવત્ તટસ્થ રહીને, ઉરમાં^૯ કરે પ્રકાશજી ૧૧૧

૯ ઉરમાં = પેટમાં.

સૌના નિયંતા, સૌના પ્રેરક, સૌઘટ આત્મારામજી;
આનન્દરૂપની એક માત્રાથી, જીવન કરે તમામજી ૧૧૨

“કર્માનુસાર ફલ”

સર્વ કર્મના ફલના દાતા હરિ, યથાયોગ્ય કર્મફલ જેહજી;
અન્વયરૂપે બિરાજી સૌને, ફલ આપે છે તેહજી. ૧૧૩

કર્માનુસારે^૧ ઉચ્ચ નીચ મધ્યમ, જીવ ધરે બહુ અંગજી;
નર સુર^૨ પશુ પક્ષી થઈ, ભુક્તો^૩ કર્મફલના ઢંગજી. ૧૧૪

૧ કર્માનુસારે=કર્મ પ્રમાણે. ૨ સુર=દેવ. ૩ ભુક્તે=ભોગવે.

મનદ્વારાએ કર્મ ભોગવે, કર્મ શુભાશુભ જેહજી;
બન્ધમોક્ષનું કારણ મન છે, ઉપનિષદ કહે એહજી. ૧૧૫

મન एव मनुष्याणां कारणं बन्ध मोक्षयोः ॥

येन आलिङ्गिता कान्ता तेन आलिङ्गिता सुता ॥ ૧ ॥

मनः परं कारणमामनन्ति संसार चक्रं परिवर्तयेद्यत् ॥

શ્રીમદ્ ભાગવત સ્કંધ, ૧૧. અધ્યાય ૨૩-૪૩ ભીક્ષુગીતા.

સર્વેન્દ્રિય સહ મન યુક્ત આત્મા, તેહ કહાવે હરિરૂપજી;
બુદ્ધિમાન પુરૂષો એમ કહે છે, તે છે અકળ અનૂપજી. ૧૧૬

આત્મારામ અંતર્યામીને, નહિ ભોગવવું કયાંયજી;
અર્જુનને શ્રીકૃષ્ણે પ્રબોધ્યો, જો જો ગીતા માંદજી. ૧૧૭

પોત પોતાના કર્મ પ્રમાણે, શ્રીહરિ ફલને આપેજી;
સાક્ષીરૂપે સદા સંગે, જ્યમ કાળે^૪ વહૂનિ^૫ રહે વ્યાપિજી. ૧૧૮

૪ કાળ = લોક. ૫ વહૂનિ = અગ્નિ.

“પુરૂષોત્તમ સત્તા.”

મહા પ્રલયના અંતે જ્યારે, અદશ્ય થાય સૌ છેકજી;
ત્યારે શેષ રહે જે, બાકી પુરૂષોત્તમ એકજી. ૧૧૯

શ્રી હરિના સ્વરૂપની માંહે, સર્વ પ્રાણી નિવાસજી;
કમકમથી અંતે પહોંચી રહે, માટે પ્રભુ ભૂતાવાસજી. ૧૨૦
સૌમાં સત્તા ધર્યા પ્રમાણે, ગણાય સૌ અધિકારીજી;
વિશ્વકાર્યજેય તે સત્તાથી, હરિ સત્તા બલભારીજી. ૧૨૧
અનન્ત કેટિ બ્રહ્માંડની માંહે, પ્રધાન પુરૂષ છે અનન્તજી;
વિરાટ પુરૂષ તેનો નિયન્તા, જાણે છે ધીમન્તજી. ૧૨૨
૧ ધીમન્ત = ડાહ્યા વિદ્વાન.

તેનાં કાર્યો સિદ્ધ થવાને, નિજ સામર્થ્યને પ્રેરેજી;
તે સત્તાથી કાર્ય થાય સૌ, બલ પ્રભાવ હરિ કેરેજી. ૧૨૩
સૌ કેને આધાર શ્રીહરિનો, સ્વાશ્રિતર શ્રીહરિ એકજી;
હરિ સત્તાવણ કાંઈ ન થાયે, જદ્દપિ મળે અનેકજી. ૧૨૪
૨ સ્વાશ્રિત = પોતાના આશ્રયમાં નહેનાર.

જેમાં ભેદ ન કોઈ પ્રકારે, સત્તામાત્ર જે કહાવેજી;
અપ્રત્યક્ષ વાણીને પણ, વિષ્ણુ પુરાણે ગાવેજી. ૧૨૫
સ્વસત્તાથી સૌમાં રહે છે, બ્રહ્મ સંજ્ઞાનું જ્ઞાનજી;
વ્યાસ નારાયણે કયું છે, અનિર્દેશ્ય અનુમાનજી. ૧૨૬

સ્વ, પર, ભેદ વર્ણત પરમાત્મા, સમદષ્ટિ સૌના ત્રાતાજી;
અચળ નિત્ય એક રસ પરિપૂર્ણ, સૌકેને સુખદાતાજી. ૧૨૭
સર્વાવરણરહિત^૩ શ્રીહરિ છે, સદાસર્વદા નિત્યજી;
સર્વાભીષ્ટ^૪ ફલદાતા શ્રીજી, જ્ઞાની કરે ત્યાં પ્રીત્યજી. ૧૨૮

૩ આવરણ = ઢાંકણ, સંબંધ. ૪ અભિષ્ટ = ઇચ્છેલું.

સૌના શિક્ષક ધર્મ હિતકારી, મુક્ત સ્વતંત્ર સદાયજી;
અનન્તજ્ઞાનધન નિત્ય પરિપૂર્ણ, ઉણા ન થાયે કદાયજી. ૧૨૯
૫ ઉણા = ઓછા.

એકાન્તિક જ્ઞાની લક્ષ્મણનો, તે પુરૂષોત્તમે રતિ^૧ રાખેજી;
તન્મયતાથી તદાત્મ્ય^૨ થયેથી, સત્યામૃત રસ ચાખેજી. ૧૩૦
૧ રતિ = પ્રેમ. ૨ તદાત્મ્ય = તેમના જેવા.

સૌમાં સત્તા તે પરમ પુરૂષની, પ્રાણ પુરૂષ નિધારિજી;
સ્વતંત્રપણું એક પરબ્રહ્મનું, જ્ઞાને ઉરથી વિચારેજી. ૧૩૧
ત્રિગુણાતીત ને સગુણ બ્રહ્મની, એકાત્મતા^૩ ઉર આણેજી;
વસ્તુતઃ તત્ત્વે ન્યાઈ^૪ ન કોઈ, પણ તારતમ્યતા^૫ જાણેજી. ૧૩૨
૩ એકાત્મતા = એકપણું. ૪ ન્યાઈ = જૂદું ૫ તારતમ્યતા = ભેદ.

અખિલાત્મ મતિયે, બ્રહ્મભાવના સચરાચરમાં થાયજી;
બ્રહ્મભાવના દેહ ઉર રહેતાં, પરબ્રહ્મ દર્શાયજી. ૧૩૩
અખિલાત્મ સુહૃદની^૬ પેઠે, પ્રિયકર સત્ય સખા અવિનાશીજી;
અનન્તગુણે અનન્ત કલ્પથી, આભાર કર્યા સુખરાસીજી. ૧૩૪
૬ સુહૃદ = મિત્ર.

તેહતણું નિત્ય લક્ષ રહેથી, હરિગુણગાની થવાયજી;
માહાત્મ્ય જ્ઞાનયુત સુદૃઢરતિથી, સર્વાધિક્ય ક્ષેત્રી થવાયજી. ૧૩૫
માહાત્મ્યજ્ઞાનપૂર્વસ્તુ સુદૃઢઃ સર્વતોડધિકઃ ॥
સ્નેહોભક્તિરિતિ પ્રોક્તસ્તયામુક્તિર્નૈવાન્યથા ॥૪૬॥
(નિબંધ.)

ક્ષેત્રી કરીને શ્રી હરિકેરા, લહે ગુણ સ્વરૂપ સ્વભાવજી;
પૂર્ણ રતિયે^૭ યથાર્થ^૮ જાણીને, હરિજન લે તે લેહાવજી. ૧૩૬
૭ રતિયે = પ્રેમથી. ૮ યથાર્થ = અગમ્ય
જીવન મુક્ત થઈ નિત્યમુક્તની, પરમ ગતિ તવ પામેજી;
પુનરાવર્તન^૯ ત્યારે જાયે, પરમાનન્દ પદે વિરામેજી. ૧૩૭
૯ પુનરાવર્તન = મરવું ને અવતરવું એ રૂપી “ફેરાઓ”

સાગર-હહેરી

નિર્ભયપદ શ્રીપુરૂષોત્તમનું. તે વણુ^૧ ન સંસૃતિર વામેણુ^૩
 શ્રામદ્-લગવદ્ગીતામાંહે, સ્વમુખે કહ્યું ઘનશ્યામેણ. ૧૩૮
^૧ વણુ=વગર ^૨ સંસૃતિ=જન્મ મરણનું દુઃખ ^૩ વામે=નાશ પામે

શ્રેષ્ઠાધિકારી નિશ્ચય કરી જાણે, પરબ્રહ્મને શોધીને જાણેણુ;
 કર્મજ્ઞાન લક્ષિત રતિ થાતાં, અન્તે હરિરસ માણેણુ. ૧૩૯
 અચલ અખંડિત લીલા પ્રભુની, પ્રેમલક્ષિતયે પેખેણુ;
 હરિ ગુરુ સન્ત અનુબ્રહે પ્રાપ્તિ, નિઃસાધની જન દેખેણુ. ૧૪૦
 નિત્યમુક્ત પણુ સ્વતંત્ર ન હરિ સમ,^૪ સ્વતંત્ર એક પુરૂષોત્તમણુ;
 અક્ષરાતીત સંયોગે કરીને, અક્ષર સદનપ સર્વોત્તમણુ. ૧૪૧

^૪ સમ = બરાબર. ^૫ સદન = ધામ.

અંશ કલા વ્યૂહ વિભૂતિ, તેમજ આવેશાદિ સમસ્તણુ;
 સર્વે ઉપર પરબ્રહ્મનો અધિક સદા, અધિક રહે દક્ષતણુ. ૧૪૨
 હરિ તુલનામાં સમજ નહિ કોઈ, અદ્વિતીય અનુપમ તેહણુ;
 જહેની જોડય કદા નહિ કો સ્થલ, કહે શ્રુતિ નિઃસંદેહણુ. ૧૪૩

^૬ તુલનામાં=સરખામણીમાં ^૭ સમ = બરાબર.

સમ નહિ તો અધિક હોય કયાંથી, અપ્રતિમ જહેનો પ્રભાવણુ;
 દ્વિદલ રૂપ થઈ પ્રગટે ત્યારે, કૃપાથી કરે દર્શાવણુ. ૧૪૪
 નિજ સ્વરૂપમાં સર્વ ઉપસ્કર, વિદ્યમાન સૌકાળણુ;
 એક અનેક થવાને ઇચ્છે, ત્યારે સૌ લાસે રસાળણુ. ૧૪૫
 અક્ષરદ્વારા સર્વ જગતનો, પુરૂષોત્તમે કયો પ્રસારેણુ;
 અધિષ્ઠાનપણું પરબ્રહ્મે, તેણે હોય નિસ્તારેણુ. ૧૪૬
 હરિ સત્તામાં સર્વ પદવી, માટે સૌ તેના ગણાયણુ;
 તે પર અહન્તા મમતા કીધી, બાધક મિથ્યા જણાયણુ. ૧૪૭

સંકલ્પ પણ સત્ય પ્રભુના, ન અન્યથા હોય લગારજી;
ત્યારે સત્યપુરૂષની કૃતિ સર્વ, તે મિથ્યા ક્યમ હોય અસારજી? ૧૪૮
સત્ય સંકલ્પતો બિણ્ણુનાન્યથા તુ કરિણ્યતિ ॥

સત્યપુરૂષના સંગ સમ્બન્ધે, સત્ય રૂપ સૌ કહાવેજી;
*નાસદીયસૂકતે સત્ શબ્દે, દશ્ય સૃષ્ટિ બોધ લહાવેજી. ૧૪૯
*નાસદીયસૂકતે (પાઠાંતર.)

સ્થૂલ પદાર્થ સૂક્ષ્મરૂપમાં, અન્તર્હિત કરે ત્યારેજી;
પ્રગટ દશ્યે દેખાય ન તેથી, નાશ થયો કહો ક્યારેજી. ૧૫૦
જગતને બ્રહ્મનું પરિણામ, વેદાન્ત-સૂત્ર દર્શાવેજી;
અસત્ય કાંઈ કદા નહિ, એક વાકયે સમજાવેજી. ૧૫૧
સર્વેશ્વરની સત્તા તે પણ, તેનું રૂપ જ જાણોજી;
સત્તા સંગ વ્યાપક સમ્બન્ધે, તેનું રૂપ મન આણોજી. ૧૫૨
આવિર્ભાવ તિરોભાવ, એ ઉભય શક્તિ કહેવાયજી;
મુર દૈત્યના? રિપુર બ્રહ્મ, શ્રીકૃષ્ણ રૂપદ લહેવાયજી. ૧૫૩
૧ દૈત્ય = રાક્ષસ. ૨ રિપુ = દુરમન.

ઉદયાચળથી પ્રગટ રવિ ભાસે, અસ્તાચળથી ન જણાયજી;
તેણે કરી શું નાશ સૂર્યનો? નિર્પણિક ન્યાય ગણાયજી. ૧૫૪
લગવદ્ગીતા માંહે ભાજ્યું, જીવ પણ છે નિત્યજી;
શરીર પંચતત્ત્વે લીનતા, માટે કહાવે સત્યજી. ૧૫૫
બ્રહ્મની પ્રગટ પરોક્ષ પ્રતીતિ,^૩ વિજ્ઞાનીને ચાયજી;
આણુ અધિકારી, મૂઠ ન માને, ત્હેને નહિ તે દેખાયજી. ૧૫૬
^૩ પ્રતીતિ = વિશ્વાસ, પારખ, ઓળખ.

સત્તાધીશથી સત્તા કદિયે, ન્યારી^૧ નહિ લગારજી;
સૌ શક્તિમાં શક્તિપતિની, શક્તિ અપરંપારજી. ૧૫૭

૧ ન્યારી = જૂદી.

એકજ દેવ સર્વ ભૂતમાં, ગૂઢર રહ્યા છે વ્યાપીજી;
સર્વ પ્રાણીના અન્તરાત્મા, તેમાં નિજ^૩ સત્તા સ્થાપીજી. ૧૫૮

૨ ગૂઢ = છાના ૩ નિજ = પોતાની.

અખિલ પ્રાણીમાં એકજ પ્રભુનો, નિશ્ચય છે નિવાસજી;
સાક્ષી ચૈતન્ય કર્માધ્યક્ષ છે, સૌમાં તેનો પ્રકાશજી. ૧૫૯

પ્રકાશ તાપનું કાર્ય કરે રવિ,^૪ શશી^૫ અમીથી કરે શીતલજી;
મેઘ^૬ વૃષ્ટિ કરે ભૂમિ ભીંજવી, વરસાવી મિષ્ટ^૭ જલજી. ૧૬૦

૪ રવિ = સૂર્ય ૫ શશી = ચંદ્ર ૬ મેઘ = વરસાદ ૭ મિષ્ટ = મીઠું

૮ જલ = પાણી.

સત્તા મન્યા પ્રમાણે, સર્વ કાર્ય કરે એક એકજી;
અનેક રીતે સન્ત કરે બહુ, જ્ઞાની લહે વિવેકજી. ૧૬૧

વહ્નિ^૯-જ્વાળા સર્વ પ્રજાળે^{૧૦} શુદ્ધાશુદ્ધ તમામજી;
શુદ્ધાશુદ્ધ સૌ મેઘ પલાળે, વાયું વેગે વૃદ્ધિ કામજી. ૧૬૨

૯ વહ્નિ = અગ્નિ. ૧૦ પ્રજાળે = આળે.

અવગુણ ટાળી સદ્ગુણ સ્થાપે, હરિરૂપી મર્મ જણાવેજી.
હરિ પ્રસન્નતા રીત દાખીને, સદ્વિધાને ભણાવેજી. ૧૬૩

હરિ ગુરૂ ભકત ત્રણેય નામ રૂપ, તે તરવે જાણવાં એકજી;
ગુણધર્મો જુદા દેખીને, માનવા ન અનેકજી. ૧૬૪

“શ્રીહરિ ગુરૂ ભગવદીય એ ત્રણે એકજ સ્વરૂપ;

ત્રય ધારા જ્યમ સુરસરી, તેમાં ભેદ નહિ તદ્રૂપ.”

સ્વર્ગ મૃત્યુ ને પાતાળ એ ત્રણ ઠેકાણે ગંગાજી વહે છે તોપણ
તે એકજ છે એમાં ભેદ નથી. તેવી રીતે શ્રીહરિ, ગુરૂ ને
ભગવદીયનાં ગુણ ધર્મો જૂદા હોવા છતાં એકજ સ્વરૂપ છે.

એકજ અનેક રૂપ ધરીને, ટાળે તિમિરાવર્ણજી; ૧
માટે હરિ, ગુરૂ સન્તે પ્રીત ધરી, સેવવાં તેમનાં ચર્ણજી. ૧૬૫
૧ તિમિર = અંધકાર. આવર્ણ = આડ, પ્રતિબિંબ.

સદ્ગુરૂ સન્તે શ્રીહરિ વસે છે, પ્રગટપણે ભરપૂરજી;
હરિ ગુરૂ સન્તે દ્વૈત મતિ થતાં, અજ્ઞાન વધે છે ઊરજી. ૧૬૬
અનન્તકલાનિધિ પુરૂષોત્તમ, મનોહર રૂપ ચરિત્રજી;
વિધિ ગુણ વિભૂતિ સ્વભાવે, કરે અદ્ભુત ચરિત્રજી. ૧૬૭
અતિ વિલક્ષણ દિવ્ય સૌ લીલા, ગૂઢ રહસ્ય વિચિત્રજી;
અત્યદ્ભુતનું પૂર્ણ પરાક્રમ, સુંદર સુખદર પવિત્રજી. ૧૬૮
૨ સુખદ = સુખ આપનાર.

કર્મ-જડ ને શુષ્ક-જ્ઞાની, તે વેદ-રહસ્ય ન જાણેજી;
માટે પક્ષ ધરી કરે દુરાગ્રહ તત્ત્વ ન ઊરમાં આણેજી. ૧૬૯
૩ દુરાગ્રહ = ખોટો આગ્રહ ખોટી હઠ.

આદિ અન્તે હરિમાં સર્વે, સૂક્ષ્મ રૂપે સદાયજી;
બ્રહ્મથી ન્યારી ન વસ્તુ કાંઈ, આઘન્તે સર્વ કદાયજી. ૧૭૦
શુદ્ધાદ્વૈત—બ્રહ્મ—મર્મને, સમજવાને કાજજી;
વિવિધ કામથી સારગ્રહીને, વચનનો કર્યો સમાજજી. ૧૭૧
૪ વિવિધ કામથી = જૂદે જૂદે ઠેકાણેથી.

નાણાંની સંજ્ઞામાં સર્વે, મહાર રૂપીઆ પૈસા નામજી;
પાત્રાભરણ ને અમૂલ્ય વસ્ત્રો, હીરા માણેક કંચન ૫ કામજી. ૧૭૨
૫ કંચન = સોનું.

અવાન્તર ભેદે સાદૃશ્ય લેખે, આવે છે ઉપયોગજી;
 હુંડી પેઠં પરપેઠં ને ચિઠ્ઠી, સૌમાં નાણાનો યોગજી. ૧૭૩
 તદ્દપિ સૌમાં તારતમ્યતા, વ્યવહાર કુશળજન જાણેજી;
 ઝોછું વતું મૂલ્ય વિચારી, કિંમત ભાવ પ્રમાણેજી. ૧૭૪
 પારસમણિમાં સાતે ધાતુ, તેનો સંગ છે નિત્યજી.
 સ્પર્શમણિવત્ પુરૂષોત્તમ લહી, જ્ઞાની કરે ત્યાં પ્રીત્યજી. ૧૭૫
 યદ્યપિ ધાતુની સંજ્ઞાએ, હેમ^૧ રૂપ તામ્રાદિર એકજી;
 તદ્દપિ સૌમાં સુવર્ણ^૩ શ્રેષ્ઠ છે, પારખુ^૪ સમજે વિવેકજી. ૧૭૬
 ૧ હેમ = સોનું. ૨ તામ્ર = તાંબુ. ૩ સુવર્ણ = સોનું.
 ૪ પારખુ = ઝોળખનાર, ચોકસી.

સૌ વર્ણમાં પણ વિશુદ્ધ કંચન, તેનું મૂલ્ય વિશેષજી;
 ત્રિગુણ બ્રહ્મથી પર પુરૂષોત્તમ, જ્ઞાયાન શ્રેષ્ઠ પરમેશજી. ૧૭૭
 સ્પર્શમણિને વસ્ત્રે વીટો, મણિને કંઠે ઘાલેજી;
 ત્હોને મણિનો પ્રકાશ મળે નહિ, અજ્ઞાન તિમિર નાં ટળેજી. ૧૭૮
 નાગને મસ્તકે મણિ ધિરાજે, દ્યુતિથી^૫ મેળવે આહારજી;
 નિરાવરણ^૬ મણિને અજવાળે, પેટ ભરે ધિક્કારજી. ૧૭૯
 ૫ દ્યુતિ = તેજ. ૬ નિરાવરણ = વગર આવરણનો. ખુલ્લો.

વેદ વિક્રય ને ભાગવત-વિક્રય, ઉદર ભરણને કાજજી;
 તેની ગતિ ઉભય દૃષ્ટાન્તે પડે, ભવનિધિ કયમ પાજજી? ૧૮૦
 સર્વ પ્રકારનું અચલિત પૂર્ણ, સત્ય સુખ હરિ જાણેજી;
 તે માયામાં નવ બંધાયે, પૂર્ણાનન્દ રસ માણેજી. ૧૮૧

અહન્ટા મમતા ભવ^૧ મુખમાંથી, મન થયું હોય ભગ્ન^૨; ૨
તે કહિ ક્ષુદ્રાનન્દે^૩ ન રાચે, રહે હરિરૂપ મુખે મગ્ન^૨. ૧૮૨

૧ ભવ = સંસાર. ૨ ભગ્ન = નાશ, યજ્ઞી ગયું. ૩ ક્ષુદ્ર =
ઓછો, જીજ્ઞેષી.

નિર્વાસનિક^૪ જે જન થાયે, સૌ મુખ હરિ તહેને આપે^૨;
પ્રહ્લાનન્દ ભજનાનન્દ દેઈ, કૃપાનન્દ દેઈ, નિજ પદ સ્થાપે^૨. ૧૮૩
૪ નિર્વાસનિક = દરેક પ્રકારની વાસના વગરનો. પ્રકૃતિ જનીત-
વાસનાઓથી રહિત.

બ્રહ્માનન્દાત્સમુદ્ઘૃત્ય ભજતાનન્દ યોજતે ॥

લીલા યાં યુજ્યતે સમ્યક્ સા તુર્યે વિનિરૂપ્યતે. ॥

પ્રહ્લમય થઈ પરપ્રહ્લને ભજતાં, આનન્દરૂપ થવાય^૨;
સનાતન મહાપુરૂષ કૃપાથી, નિગમાગમે^૫ ગવાય^૨. ૧૮૪

તન્મનસ્કાસ્તદાલાપાસ્તદ્વિચેષ્ટિનાસ્તદાત્મિકાઃ ॥

તદ્ગુણાનેવ ગાયન્ત્યો નાત્માગારાણિ સસ્મરુઃ ॥

૫ નિગમાગમે = વેદ ને શાસ્ત્રમાં.

વેદ પુરાણ ઇતિહાસ સમુચ્ચય, પંચરાત્ર સ્મૃતિ સાર^૨;
સંક્ષેપે સિદ્ધાન્ત સમજવા, પદ્યબન્ધે કર્યો વિસ્તાર^૨. ૧૮૫

પકનપાકન નિત્ય કરવાથી, મૂળનું રહે અનુસન્ધાન^૨;

કહે દયો રસિક ભાવે ભજવાથી, મળે પૂર્ણાનન્દ-

-વિરાન^૨. ૧૮૬

॥ श्रीकृष्णः ॥

“ मूर्ખलक्षणवलि ”

(कवित् अर्थ)

“ कवित ”

श्रीगुरु वल्ललदेव, ऊरु तेनी लावे सेव,
विकृलेश मडाप्रभु, सेवुं सततर नाथने;
कृष्णपदपंकजभांड, मन अहोनिशः रहे,
भागुं हुं ओ गुरुदेव, शुचिप सर्व साथने;
“मूर्खलक्षणवलि” आ, रीआववा श्याम लभुं,
मूर्खपाणुं तल कटा, अहे हरि डायने;
श्रीवल्ललकृष्णमणि, हरिजनशिरमणि,
गुण तेना गाढं गणी, दये नमे नाथने. (१)

१ सेव=सेवा. २ सतत=हमेशां. ३ पदपंकजभांड=चरण
कमलभांड. ४ अहोनिश=रातदिवस, अहो=दिवस. निश=रात.
५ शुचि=पवित्र.

अंगरंग नवरंग, हेड होय ने अलंग
तोय^६ हरिनाम नव रटे, रणवार^७ ने;
रंडीआल आल जेले, पाल कान रंग रेले,
गाल गाल ‘हुं हुं’ लाले, जणमां धिक्कार ओ;
हरिसेव साथे नडि, सत संग लाधे^८ नडि,
नेराणे नेराणे लाणे, गर्धव^९ गमार^{१०} ते;

६ तोय=तोपण ७ रणवार=थोडीवार. ८ लाधे=मेणवे
९ गर्धव=गधेडा. १० गमार=मुडथल ओघो.

દાસદયો આશ આણી, કથે કૃષ્ણ કેરી કાહાણી;
જોર^૧ તોર^૨ ત્યારે કળ્યું, *જાણ્યા મુરમાર^૩ જે. (૨)

૧ જોર=અળ. ૨ તોર=ગુમાન મિજળ. ૩ મુરમાર=મુરનામના
દેત્યને મારનાર. શ્રીકૃષ્ણ. ગુમાર (પાઠાંતર)*જાણ્યા (પાઠાંતર.)

રંગ્યું રચ્યું હોય વેણુ, જાણે જેહ સુખદેણુ,
ધર્મ દયાન જાણે નહિ, મૂર્ખ શિરતાજ^૪ છે;
જાનવાન અંગ નહિ, રંગમાં અલંગ નહિ,
અમે ખરા તમે ખોટા, એહ મૂર્ખરાજ^૫ છે;
આડંબર વારવાર, ગમાર શો કરે અતિ,
જાણે નહિ મૂઢ મતિ, કપરૂં આ કાજ છે;
દયા પ્રિતમને નિંદે, શ્રીવલ્લભકુળ ન વદે,
ધર્મગુરૂ થાવા મડે, નહિ લવળ લાજ છે (૩)

૪ શિરતાજ=શિરોમણિ ૫ મૂર્ખરાજ=મૂર્ખનો રાજા. મૂર્ખનો
સરદાર. ૬ કપરૂં=અધરૂં. ૭ લવ=જરાયે. લગાર.

કરૂં પુણ્ય આજ હું, જે પુનર્જન્મ પામું નહિ,
શંકા ધરે એવી મન, તેહ ગાયભાઈ છે;
ખેતી જઈ ખેડે નહિ, આશ ધરે મન એવી,
પાકશે કશું ન માંહી, મૂર્ખ કેરી માઈ છે;
પ્રારબ્ધનો વાદ કરે, યાદ તણ હશ્વરની,
અનીશ્વરવાદી કેરી, યાદી^{૧૦} આ જણાઈ છે;
*દયા શ્રમ રંચ^{૧૧} નહિ, સારાતણો સંચ^{૧૨} નહિ,
પ્રયંચનો પાર નહિ, દુલ્યો (દુલબ્યા) જડુરાઈ છે. (૪)

૮ ગાયભાઈ=અળ (ગાયનો ભાઈ) ૯ યાદ=જાણ ૧૦ યાદી=
નોંધ. ૧૧ રંચ=લગાર. ૧૨ સંચ=સચય. *દદાશ્રય (પાઠાંતર)

વર્ષ શત^૧ પાંચ થયાં, બુદ્ધિબળ નાસી ગયાં,
તેજ તાન તૂટી ગયાં, કાકો કહે લોક તો;
પીયાર તણો પાર નહિ, અંગમાંહિ સાર નહિ,
ઉંચું જોવા વાર નહિ, બુંબું કરી ઓંકતો;
તોય કહેશે વરૂં નારી, લલે નવ થાય મહારી,
શાણી સેવા કરે સારી, ટળે માને શોક તો;
લજનને લાંડે સહી, માથાકૂટ માંડે કહી,
દાસ દયો મૂર્ખ કહે, તજે ત્રણ લોક તો. (૫)

૧ શત=સો ૨ પીયા=આંખમાં પીયા આવે છે તે.

અદ્વૈતને મત બાળી, ચક્ષુ દીકું નહિ માની,
ઉતિહાસ ના પિછાની, બ્રમે^૪ ભટકાય છે;
રાધારાણી કૃષ્ણદાણી, કહે મૂઢપ મિથ્યા એ તો,
વ્રજ મથુરા ન દેખે, કૂડી^૬ જેની કાય^૭ છે;
જગતને બ્રમ માને, બ્રહ્મ થઈ પોતે પડે,
જ્ઞાનતણે ઘોડે ચડે, કહે કાળ ખાય છે;
બુવે નહિ લાગે^૮ આતો, ઘર મહારૂં જોઉં જતો,
રહું દયા જ્ઞાન ગાતો, ખત્તા ખાતો જાય છે. (૬)

૩ ચક્ષુ=આંખ. ચક્ષુ દીકું=નજરે જોએલું. પ્રત્યક્ષ ૪ બ્રમે=
બ્રમણમાં ૫ મૂઢ=મૂર્ખ ૬ કૂડી=ખરાબ. ૭ કાય=શરીર
૮ લાગે=જળે. “અહં બ્રહ્માસ્મિ” કહેનારાઓએ આ “કવિત”
વિચારવા જેવું છે.

વાદી બની વાદ કરે, ઉરે નહિ મૂઢમતિ,^૯
રતિ^{૧૦} ગતિ^{૧૧} હોય નહિ, કહે વિદ્વાન છું;
૯ મૂઢમતિ=મૂર્ખ. ૧૦ રતિ=પ્રીતિ પ્રેમ. ૧૧ ગતિ=પોહોય

ભાષ્યકાર વલ્લભને, લેખે નહિ વિઠ્ઠલને,
 આગમનોર પાઠી બની, કહે બળવાન છું;
 હારી બય હરાયો, તે કરે ભવ૩ ભટકતો,
 તોયે નહિ અટકતો, કહે મતિવાન૪ છું;
 દયા મૂર્ખ માનો તેહ, પોહોંચ વિણ૫ પોહોંચો થાય,
 વર જોળો થાય બય, કહે જ્ઞાનવાન છું. (૭)

૧ લેખે=ગણે. ૨ આગમનો=શાસ્ત્રનો. ૩ ભવ=સ સાર

૪ મતિવાન=બુદ્ધિશાળી. ૫ વિણ=વગર.

શુદ્ધાદ્વૈત-વેદાન્ત “વિરૂદ્ધ વાદ કરનારે આ કવિત-વિચારવા જેવું છે.”

क्वचित्पाण्डित्यं चेन्न निगमगतिः सापि यदि न ॥

क्रिया सा सापिस्याद्यदि न हरिमार्गे परिचयः ॥

यदिस्यात्सोऽपि श्रीव्रजपतिरतिर्नेति निखिलै-

र्गुणैरन्यः को वा विलसति विना बल्लભવરમ્ ॥ ૪ ॥

(સ્પુરત્કૃષ્ણ પ્રેમામૃત)

અનન્યાશ્રયનું ચાન૬, ભુંડાને ન હોય ભાન,
 તોય કહે એમાં શુંચ, શ્રીજી તો સમક્ષ છે;
 લેખું૭ લખી જાણે નહિ, પેખું૮ કે'શે પૂરું હું તો,
 તાલ *ઉડ ગણે વાગે, તોય કહે પક્ષ૯ છે;
 કાવ્ય રસમાં નિપુણ૧૦, કવિ કેરી સાથ લડે,
 અડે પૂછે૧૧ અવળાઈ, સાધ્યો કહે જક્ષ છે;
 દયા મૂર્ખ પૂર્ણ૧૨ એવા, વલ્લભ વિઠ્ઠલ તજે,
 ભજે નહિ ભક્તજન, કહે એવા લક્ષ૧૩ છે. (૮)

૬ ચાન=વાહન. આશરો ૭ લેખુ=લખાણ. નામું ૮ પેખુ=પેટું

૯ પક્ષ=દિવસ ૧૦ નિપુણ=પારંગત ૧૧ અડે પૂછે=“આડે પૂછડે.

આડો વહે” ૧૨ પૂર્ણ=પુરૂષ ૧૩ લક્ષ=લાખો.

*ઉડ (પાઠાંતર) આડે પૂછે (પાઠાંતર)

આવા મૂર્ખ છે અનેક,^૧ થાય ગણતી ન તેની,
ભાજનર ભરેથી એક, દાણો તો જોવાય છે;
પરીક્ષા પ્રમાણ જડે, ઘાટ કોણ પછી ઘડે,
વલ્લભને જાણી અડે, ખરું તે જોવાય છે;
કાંઈ નહિ કરે કોઈ, રાંડશા^૩ રહે તે રોઈ,
ક્ષેત્રજ ને ક્ષેત્ર એક, બીજ કયાં જોવાય છે?;
વૈષ્ણવે માન્યું પ્રમાણ, જુગો જુગ જાણ થયું,
દયાના પ્રિતમ વિના, રાંડીને રોવાય છે. (૯)

૧ અનેક=ધણા. ૨ ભાજન=વાસણ. વાસણમાં ચોખા મૂક્યા હોય તેનો એક દાણો ચાંપી જોવાથી બધા ચઢી ગયા છે કે નહિ તે તરત માલમ પડે છે. તેમ મૂર્ખાઓનો તો પાર નથી. મૂર્ખોના લક્ષણોનો તો આરો નથી. ગણાવ્યા તેમાંનું એકાદ લક્ષણ માલમ પડે તો તેને મૂર્ખ માનજો. ૩ રાંડશા=રાંડી-રાંડના જેવા.

॥ શ્રીકૃષ્ણઃ ॥

રસિક ભક્ત શિરોમણિ કવિવર્ય શ્રીદયારામભાઈ રચિત

ગરબીઆ તથા પદો.

ગરબી ૧

રાગ:-શ્રી વલ્લભ વિઠ્ઠલ શ્રીજી સ્વામી, સામળીઆ બહાલા.

શ્રીહરિ બહાલા જેહને કહીએ, સાહેલી મહારી;
 વૈષ્ણવ બહાલા તહેને લહીએ, સાહેલી મહારી. (૧)

નીકર૧ પાખંડ પ્રમાણે, સાહેલી મહારી;
 શ્રમ કરે તે ઠાલોર જાણે, સાહેલી મહારી. (૨)

૧ નીકર=નહિ તો. ૨ ઠાલો=ફાગટ નકામો.

શ્રીહરિ સેવે હરિજનને તરછોડે, સાહેલી મા'રી;
 પગ પૂજે ને મસ્તક મોડે, સાહેલી મા'રી. (૩)

૩ મોડે=કાપીનાખે. છેદે.

નિર્મળ ભાવેથી સત્સંગ કરીએ, સાહેલી મા'રી;
 દોષ કોઈના નાં ઉર ધરીએ, સાહેલી મા'રી. (૪)

જહેમાં ખાંતું શ્રીહરિનું દેખો, સાહેલી મા'રી;
 પ્રભુ સરિખા તે'ને પેખો, સાહેલી મા'રી. (૫)

હરિજન જેણે સંતોખ્યા, સાહેલી મા'રી;
 પુરુષોત્તમ તે'ણે ચોખ્યા, સાહેલી મા'રી. (૬)

સાગર-હહેરી

અંતરની વાત તો તે જાણે, સાહેલી મા'રી;
 *હરિ-ભાવે હરિ-રસ માણે, સાહેલી મા'રી. (૭)

* હરિભાવે હરિરસમાણે=ભગવદ્ ભાવવાળા ભક્તો ભગવદ્ રસને માણે છે.

આનન્દં બ્રહ્મણો વિદ્વાન્ ન વિમેતિ કુતશ્ચન ॥

સોઽશ્નુતેસર્વાન્કામાન્સહબ્રહ્મણાવિપશ્ચિતા ॥

ભક્ત ભગવંતની તોલે,^૧ સાહેલી મા'રી;
 દયો કહે એકાદશમાં જોલે, સાહેલી મા'રી. (૮)

^૧ તોલે=અગત્યર. સરખા.

ગરબી ૨

કામણગારી ત્હારી વાંસળી, કાંમણ કીધું છે ભારીરે,
 કામણગારી..... ટેક.

ભોરલીને નાદે મન મોહી લીધું છે, મ્હારું ગિરિવરધારીરે;
 ઘર ધંધો ગમતો નથી મુને, હલે લાગી છે ત્હારીરે,
 કામણગારી..... (૧)

ભોર મુકુટ શિરર સોહિતો,^૩ કુંડલકી છળી ન્યારીરે;
 ચતુરા ચપળ ચૂકી ઘણું ઘણું, મોહી રાધે ન્યારીરે.
 કામણગારી..... (૨)

૨ શિર=મસ્તક ૩ સોહિતો=શોભિતો. સુંદર

મુરલીનાદ મધુરો સુણી, ચૂકયા સમાધિ ત્રિપુરારીરે;
 મુરનર મુનિજન મોહી રહ્યા, કોણ માત્ર વ્રજનારીરે?
 કામણગારી..... (૩)

તન મન ધન અર્પણ કરું, ચરણે કુંજ બિહારીરે;
દયાના સ્વામી તમે સામળા જાત્યા, ને અમે હારીરે.

કામણગારી..... (૪)

ગરબી ૩

કામણગારે કામણ કીધું રે, હો કામણગારા;
બંસીમાં કામણ કીધું રે, હો કામણગારા. ટેક.
વેણુ વળડી બહાલે વનમાં તેડયાં,
ચિત્ત ચોરીને કાંઈ લીધું રે, હો કામણગારા. (૧)

૧ વેણુ=મુરલી બંસી.

એરે મોરલીએ મહારું સર્વ વણસાડ્યું^૨;
મટુકી^૩ ફેડીને મહીજ પીધું રે, હો કામણગારા. (૨)
૨ વણસાડ્યું=અગાડ્યું. ૩ મટુકી=ગાગર ૪ મહી=દહી ગોરસ.

દયાના નાથે મને દયા કરી છે આજ;
સર્વે કારણ મહારું સીધ્યું^૫ રે, હો કામણગારા. (૩)
૫ સીધ્યું=સિદ્ધ થયું.

પદ. (૧)

મુરલીકેનાદ નારખજકી બસ લઈ હો;
બંસીકેનાદ નારખજકી બસ લઈ હો. ટેક.
બંસરી બજાઈ નાથ, ચકિત લયો સકળ સાથ;
ખજ બનિતા વ્યાકુલ લઈ, સાન^૬ બિસર ગઈ^૭ હેરી.
બંસરી..... (૧)

બિબસ (પાઠાંતર). ૬ સાન=મુદ્ધિ. ૭ બિસર ગઈ=મારી
ગઈ. ભૂલી ગઈ.

ખંસીકે સખી સુન્યો રહેાર;૧ બૃન્દાબન આઈ દોર;
કદમ્બ છાંય ઠાડે હરિ, ખંસરી બજે હેરી.

ખંસરી..... (૨)

૧ રહેાર=અવાજ. મુર.

બૃન્દાબન રમ્યો રાસ, બિધબિધર ક્રિયો બિલાસ
નાચત મુરલીધર; સખી મુખસે તત્તથે હેરી.

ખંસરી..... (૩)

૨ બિધ બિધ=ભાત ભાતનો.

દયા કે પ્યારે શ્ર કૃષ્ણચન્દ, સખકે મન કરત આનન્દ;
મેં મુખપેં કહા બરનોં, રતિ ગોકુલનાથ નૈ (નયો) હેરી.

ખંસરી..... (૪)

નિત્ય=પાકાંતર.

પદ. (૨)

ખંસી ધર કાહોરે, હો ખંસીવાલા;
ચક્રપાની તમે, ખંસીધર કાહોરે; હો ખંસીવાલા ટેક.
ખંસી તુમહારી સુની, ભયી મેં દિવાની;
ખંસીકે સરક લગા, તન૪ ઘાઓરે૫.

હો ખંસીવાલા (૧)

૩ સર=તીર. ૪ તન=શરીર. ૫ ઘાઓ=ઘા.

મોર ચંદ્ર શિર૬ મુગટ બિરાજે,
કુંડલ કરન૭ સોહાયોરે,

હો ખંસીવાલા (૨)

૬ શિર=મસ્તક. ૭ કરન=કાન.

બૃન્દાબનકી કુંજગલનમેં, તનન બંસરી બજાયેરે,
હો બંસીવાલા (૩)

દાસ દયો પ્રભુ સરન તિહારે,
ચરનકમલરસ પાયો રે, હો બંસીવાલા (૪)

પદ. (૩) રાગ:-પ્રભાત ગુજરી મિશ્રિત.

હરિભજન કર બહેલો પ્રાણી, જન્મ જાય છે એળે^૧ રે;
ઘડી પલકની વાત ન જાણે, જે શું નિપજશે^૨ કાલેરે. ટેક.
૧ એળે=નકામો ૨ નિપજશે=થશે.

હાંચા મન્દિર માળ રચીને, બેઠા મોજે નહાલેરે;
વરણાગીમાં વાંકા ફરતા, તેને સાહ્યા^૩ કાલેરે.
હરિભજન..... (૧)

૩ સાહ્યા=ઝડપ્યા ૪ કાલ=મૃત્યુ. યમ.

મદ રૂપી મઘપાન^૫ કરીને, પરદારા^૬ શું નહાલેરે^૭;
સ્વપ્ન તુલ્ય^૮ મુખ દેખી પ્રાણી, શું પડયો મોહની જાળેરે^૯.
હરિભજન..... (૨)

૫ મઘપાન=સુરાપાન ૬ પરદારા=પારકી સ્ત્રી. ૭ નહાલે=ટગર
ટગર જેવું તે. ૮ તુલ્ય=જેવું. ૯ જાળ=ફાંસી. ફાંસ.

દાણું દાણું રથ હસ્તી^{૧૦} ને ઘોડા, આગળ અનુચર^{૧૧} ચાલેરે;
તે જન કાલ તણે કર^{૧૨} આવ્યા, જે બેસી ફર્યા મુખપાલેરે.
હરિભજન..... (૩)

૧૦ હસ્તી=હાથી. ૧૧ અનુચર=સેવક. ૧૨ કર=હાથ.

સાગર લહેરી

કુત્સિત^૧ કર્મ કરી ધન લાવે, નિજ કુટુંબને પાળેરે;
અંતે કો તહારું નહિ પ્રાણી, જ્યારે યમ કિંકર લઈ આવેરે.
હરિભજન..... (૪)

૧ કુત્સિત=ખરાબ. ૨ કિંકર=હૂત.

માત તાત ને સગાં સહોદર^૩, કો બેલી નહિ અંતકાલેરે;^૪
દયો લણે પારકું શું પડયું છે?, તું તહારું સંભાળે રે.
હરિભજન..... (૫)

૩ સહોદર=એકજ ઉદરમાં જન્મેલાં. ભાઈ બેન. ૪ અંતકાલે=મરણ સમયે.

જોડાનું :—૫૬. (૪)

હરિનામનું નાવ^૫ ગ્રહીને, લવસાગર^૬ પાર ઉતરનીરે;
અનેકવાર અવતરવું મરવું; તે લયથી તું ટળનીરે. ટેક.
૫ નાવ=હોડી. ૬ લવસાગર=સંસારરૂપી સમુદ્ર.

હૃલ્લ મનુષ્યદેહ પામ્યો છે, હાવાં^૭ હરિભજન તું કરનીરે;
ચેતી લે નિશદિન^૮ ગોવિંદ ગા, પ્રેમે પ્રભુને મળનીરે.
હરિનામનું..... (૧)

૭ હાવાં=હમણાં. ૮ નિશદિન=રાત દિવસ.

લોભ મોહ મદ મત્સર મૂઢી, પરદનિંદા પરહરનીરે;^{૧૦}
અખંડ અદ્ભુત અવિનાશીનું, ધ્યાન હૃદયમાં ધરનીરે.
હરિનામનું..... (૨)

૯ પર=પારકી. ૧૦ પરહરવું=છોડી દેવું.

અહંકારે તું અંધ થઈને, વાત કરે છે આડંબરનીરે; ૧
પણ કાળ ખરપર કોઈને નહિ મૂકે, કૃષ્ણ ચરણ સ્મરનીરે. ૨
હરિનામનું..... (૩)

૧ આડંબર=પાખંડ. ૨ સ્મરવું=ભજન કરવું. ધ્યાન ધનું.
અશ્વ ૩ ગજની ૪ મૂકી સ્વારી, કયાં કરે છે ખરનીરે; ૫
દયો ભણે હરિચરણ તણ, કયાં ભ્રમણ કરે ૬ અવરનીરે. ૭
હરિનામનું... (૪)

૩ અશ્વ=ઘોડો. ૪ ગજ=હાથી. ૫ ખર=ગેઘેડો. ૬ ભ્રમણ
કરવું=ભટકવું. ૭ અવર=ખીજે ઠેકાણે.

ભોટાનું :—પદ. (૫)

અનેક ભક્તનાં કામ કર્યાં પ્રભુ! ભક્તવત્સલ તમે કાહાવોરે;
હીનદયાળ કૃપાનિધિ કેશવ, માટે દાસ કરે છે દાવોરે. (ટેક.)
૮ કૃપાનિધિ=કૃપા સાગર.

નરસૈયાને હારજ આપ્યો, સાચી ભક્તિ જાણીરે;
ત્રિલોચનને મંદિર બહાલા, તમે ભર્યું છે પાણીરે.
અનેક.....(૧)

ચંદ્રહાસ ત્રણવાર ઉગાર્યો, વિષ ૯ ફેડી ૧૦ વિષયા કીધીરે;
સખરીનાં (ખદરી) ખોર આરોગ્યા, કુળજની અર્ચા લીધીરે.
અનેક.....(૨)

૯ વિષ=ઝેર. ૧૦ ફેડી=મટાડી.

પરમ ભક્ત પ્રહ્લાદને કાળે, સ્થંભમાં ૧૧ દર્શન લીધુંરે;
વિદુર ભક્તની ભાળ જમીયા, મીરાંનું વિષ પીધુંરે.
અનેક.....(૩)

૧૧ સ્થંભમાં=થાંભલામાં.

સાગર-દહેરી

અબ્જમિલ ગ્રાહણ ઉદ્ધાર્યો, સુતલાવે^૧ સ્મરણ કરતાંરે;
પાંડવ - પાંચાલીને^૨ રાખ્યાં,^૩ લાખાગ્રહથી બળતાંરે.

અનેક..... (૪)

૧ સુતલાવે=પુત્રલાવથી. ૨ પાંચાલી=દ્રૌપદી. ૩ રાખ્યાં=
ઉગાર્યાં; બચાવ્યાં.

અનેક લક્ષ્મી એમ ઉદ્ધારીને, ચરણકમળ પદ આપોરે;*
દયો લણે હરિ! હૃદયામાં, ચરણ તમારાં થાપોરે.

અનેક..... (૫)

* ચરણકમળ પદ આપોરે=ચરણારવિન્દની પાસે રાખોછો.

પદ. (૬) રાગ:-કાશી:-મનજી મુસાફરે, ચાલોને નિજ દેશ
લણી તેના જોટાનું.

મૂરખ ન સમજ્યોરે, આ મનુષ્ય દેહ ધરી;
શી ગત થાશેરે, વદને^૪ વદાપ ન હરિ.

(ટક.)

૪ વદને=મોઢે. ૫ વદા=ગાયા.

કરી કૃપા કેશવે, હિત જાણી, મનુષ્યદેહ તુંને દીધો;
અમૂલ્ય હીરો હાથે ચઢ્યો, તે તેં એજે^૬ નાંખી દીધો;
અંધ કૂપે^૭ પડીઓરે, દીપક^૮ પાણુ^૯ ધરી.

મૂરખ..... (૧)

૬ એજે=નકામો. ૭ કૂપ=ક્રૂરો. ૮ દીપક=દીવો. ૯ પાણુ=હાથ.

જનની ઉદરે^{૧૦} જે વાર હતો, ત્યાં કહેતો છોડી દો શ્યામ;
સાણું નહિ મૂકું મુજ રસનાથી,^{૧૧} નરહરિ તહોરું નામ;
તે દીનવાણીરે, ક્યાં તું ગયો વીસરી?

મૂરખ..... (૨)

ખાર૧ ગમાવ્યા ખાળપણમાં, પછી પત્ની પરિવાર;૨
જોખન વીત્યું૩ આવી જરા,૪ એમ એળે ગયો અવતાર;
મૂઢપ ન સમજેરે, શું કહું ફરી ફરી ?

મૂરખ.....(૩)

૧ ખાર=ખાર વર્ષ. ૨ પરિવાર=કુટુંબ કબીલો. છોકરાં છૈયાં.

૩ વીત્યું=પસાર થયું. ૪ જરા=ધડપણ. ૫ મૂઢ=મૂરખ.

બાલસ્તાવત્રીકાસક્તસ્તરુણસ્તાવત્ તરુણી રક્તઃ ॥

વૃદ્ધસ્તાવત્ ચિન્તામગ્નઃ પરે બ્રહ્મણિ કોઽપિ ન લગ્નઃ ॥

ભજ ગોવિન્દં ભજ ગોવિન્દં ભજ ગોવિન્દં મૂઢ મતે ॥

અર્પિત પંજરી સ્તોત્ર. આદિ શંકરાચાર્ય.

આવી સુધા૬ કરળ, તે પરહરીને,૮ વિષય૯ હળાહળ૧૦ પીધું;

પ્રભુપદ સ્થાનક મૂકીને, તેં યમને નિમન્ત્રણ૧૧ દીધું;

લવળલ૧૨ ડૂબ્યોરે, તું તુજ પાણુ કરી,૧૩

મૂરખ.....(૪)

૬ સુધા=પ્રભુ લગ્નન રૂપી અમૃત. મનુષ્ય જન્મ રૂપી અમૃત.

૭ કર=હાથ. ૮ પરહરીને=છોડીને. ૯ વિષય=વિષય સુખ.

પ્રકૃતિથી ઉત્પન્ન થયેલું સુખ. ૧૦ હળાહળ=ઝેર. ૧૧ નિમન્ત્રણ=

નોંતર. ૧૨ લવળલ=સંસારરૂપી સમુદ્રમાં (પાણીમાં)

૧૩ તું તુજ પાણુ કરી=તું તારા હાથે કરીને.

*મધુમક્ષીની-પેરે રહ્યો શું, મોહ જાળમાં વળગી ?;

*શ્રીકૃષ્ણપદામ્બુજ આશ કરે તો, કર માયામનથી અળગી;

દાસ દયો કહે છે રે, એ ચિત્ત *માન્ય ખરી.

મૂરખ.....(૫)

* મધુમક્ષીની પેરે=મધમાંખની માફક. *શ્રીકૃષ્ણપદામ્બુજ=

શ્રીકૃષ્ણચરણકમલ. માન (પાકાંતર)

પદ. (૭) રાગ:—કાશી: મનજી મુસાફરે, ચાલોને નિજ
દેશ ભણી તેનાં જોડાનું.

પ્રેમ રસ તે પિયેરે, જહેમાં અતિ^૧ અનુજપણું^૨
મોટાઈ ઘણી માઠીરે,^૩ સમજુ ન રાખે કાણું ટેક.

૧ અતિ=ધણું. ૨ અનુજપણું=દાસપણું. ૩ માઠી=ખરાબ.

મુંદર સ્વાદ સર્કરા^૪ મધ્યે, દીઠી વેલુમાં^૫ વેરાઈ;
હસ્તી^૬ હુતા તે હારી ખસ્યા પાછા, તેને ગઈ પિપીલિકા^૭ ખાઈ;
મોટમ રખે રાખોરે, જે હું મહોટો ખાણું. પ્રેમરસ (૧)

૪ સર્કરા=ખાંડ. ૫ વેલુ=રેતી. ૬ હસ્તી=હાથી. ૭ પિપીલિકા=
કીડીઓ.

મહોટા વૃક્ષને ઘણું વિટંબણું^૮, પીડાય બહુ પેરે^૯ કરી;
સ્વપ્ને દુઃખ દેખે નહિરે, દૂર્વા^{૧૦} સદા રહે હરીનીહરી;^{૧૧}
સમજુ વિચારોરે, સુખ છે શામાં ઘણું? પ્રેમરસ (૨)

૮ વિટંબણું=પીડા. ૯ પેરે=રીતે. ૧૦ દૂર્વા=દાલ. ૧૧ હરીની
હરી=લીલીનીલીલી. લીલીજમ.

કમલતણો મકરંદ^{૧૨}, તે મધ્યે, જે ભુકતે^{૧૩} જે સમીપે^{૧૪} હોય;
ગુરુ^{૧૫} દલ દૂર^{૧૬}, નિકટ^{૧૭} દલ નાનાં, તેહ વિચારો સૌ કોય;
પ્રકટ^{૧૮} જઈ પેખોરે^{૧૯}, જે હું જુહું લાણું. પ્રેમરસ. (૩)

૧૨ મકરંદ=સુવાસ. ૧૩ ભુકતે=ભોગવે. ૧૪ સમીપ=પાસે.
૧૫ ગુરુ=મોટાં. ૧૬ દૂર=વેગળાં. ૧૭ નિકટ=પાસે. ૧૮ પ્રકટ=
ખતે. ૧૯ પેખો=જુઓ.

એ સિદ્ધાન્ત સમજવા માટે, કહ્યાં સર્વ દષ્ટાંત;^{૨૦}
શ્રીહરિ પણ દીનખંધુ કહાવે, નથી નથી મિત્ર મહાંત;^{૨૧}
માટે દયા થાનીરે, તું તો નહીનો આણુથી આણુ.^{૨૨} પ્રેમરસ. (૪)

૨૦ દષ્ટાંત=દાખલા. ૨૧ મહાંત=મોટા. ૨૨ આણુથી આણુ=
નાનામાં નાનો.

૫૬. (૮)

અહે અહે! મન! હરિ પદામ્બુજ;૨

અહે અહે મન! કૃષ્ણ પદામ્બુજ.

૧ અહે=અહણકર. જોડ. ૨ પદામ્બુજ=ચમળ કમલ.

શ્રીવજ્રાય-નંદ-સૂનુ,૩ નરહરિ સુમરકર૪ અહે અહે (૧)

તન. (પાઠાંતર) ૩ સૂનુ=પુત્ર. ૪ સુમરકર=સ્મરણકર.

મનમથ૫ તજ, લજ લવતારણ૬ હરિ,

૨૮ એ રસના૭ શીઘ્ર૮ હે!

અહે અહે (૨)

૫ મનમથ=કામદેવ. ૬ લવતારણ=સંસારમાંથી તારનાર.

૭ રસના=જલ. ૮ શીઘ્ર=જલદી.

સુર૬ હૃલ્લિલ દેહ મનુષ્ય ધરી, પ્રભુ લજ! કર આત્માનુઅહે

અહે અહે (૩)

૯ સુર=દેવતા.

અદ્વ૧૦ આયુ૧૧ ગત૧૨ પાપ,૧૩ હરિ! એ મ્હોટો વિઅહે,૧૪

અહે અહે (૪)

૧૦ અદ્વ=થોડો. ૧૧ આયુ=આવરણ. ૧૨ ગત=પાછળનો.

ગએલો. ગતિ. ૧૩ પાપ=જો. ૧૪ વિઅહે=લુહાર. આડા ખીલી.

લવદધિ૧૫ તર દયા! દીનાનાથ લજ, સુધાર્યા૧૬ કારજ

સમઅહે!૧૭ અહે અહે (૫)

૧૫ લવદધિ=પંસાર રૂપી સમુદ્ર. ૧૬ સુધાર્યા=સર્વો.

૧૭ સમઅ=બધાં.

પદ. (૯)

જા, જા, હરિ પદપંકજ^૧ ચિત્ત !, જા જા. ટેક.

૧ પદપંકજ=ચરણ કમલ.

આત્મ સમીરર રવિઝ ચંદ્ર રચ્યા,

વિધિ^૪ નાભિ અંબુજ^૫ સર જા જા.

હરિપદ (૧)

અગ્નિ. (પાઠાંતર) ચક્ષુ. (પાઠાંતર)

૨ સમીર=પવન. ૩ રવિ=સૂર્ય. ૪ વિધિ=પ્રભા. ૫ અંબુજ=કમળ.

સુર સનકાદિક પાર ન લહે^૬,

જેણે કામ ક્રોધ વરજ્યા^૭.

હરિપદ (૨)

૬ લહે=જાણે. ૭ વરજ્યા=ઊડી દીધા. ત્યાગ કર્યો.

ધ્રુવ અમ્બરીષ, શુક વ્યાસ પરાશરે,

પ્રેમ ભક્તિથી ભજ્યા.

હરિપદ (૩)

દીનદયાળ કૃપાનિધિ^૮ કેશવ,

સૌ ગાતાં મઝા,

હરિપદ (૪)

૮ કૃપાનિધિ=કૃપાસાગર.

ભજ દયા, હરિ! ભક્ત તજશે નહિ;

રંક^૯ અથવા રાજા.

હરિપદ (૫)

૯ રંક=ગરીબ.

પદ. (૧૦) રાગ:-સોરઠ.

સર્વોપરિ^{૧૦} ધામ હમારા હૈ,

જ્યાંહાં ખેલત નટનર ખ્યારા હૈ.

સર્વોપરિ ટેક.

૧૦ સર્વોપરિ=સર્વોત્તમ..

શિવ પ્રહ્લાદુકી નાંહી ગતિ જ્યાંહાં;

ઔરતો કૌન બિચારા હૈ.

સર્વોપરિ (૧)

નિરાકાર અદ્વૈત નિરંજન,

વિનસોં તો વે ન્યારા^૧ હૈ.

સર્વોપરિ (૨)

૧ ન્યારા=અલગ. જુદા.

મુક્તમાળી^૨ મમ^૩ ન જાણે,

શુદ્ધ પ્રેમ સંચારાર હૈ.

સર્વોપરિ (૩)

૨ સંચારા હૈ=પ્રસરી રહ્યો છે.

નિજ ઇચ્છાતે^૪ નિજજન પાવે,

“નેતિ નેતિ” નિગમ^૩ પુકારા હૈ.

સર્વોપરિ (૪)

૩ નિગમ=વેદ.

આદિ બૃન્દાવન જ્યાંહાં નિત્ય લીલા;

જુગલ કરત થેઈકારા હૈ.

સર્વોપરિ (૫)

“ નિત્ય લીલા નિત્ય નૌતમ, શ્રુતિ ન પામે પાર. ”

શ્રી ગોપાલદાસજી.

લલિત ત્રિભંગી છેલ ફાંકડો,

નટવર નાથ હમારા હૈ.

સર્વોપરિ (૬)

પુરૂષોત્તમ એક પુરૂષ દયા પ્રભુ;

ઔર સકલ બ્રજદારા^૪ હૈ.

સર્વોપરિ (૭)

૪ બ્રજદારા=ગોપીજનો.

પદ. (૧૧) રાગ હવારી

“નિશ્ચેના મહેલમાં,” વસે મારો વાહાલ્યમો,

વસે ત્રજલાડીલો; જેરે જાયતે આંખી^૫ પામે, હે-છલો ટેક.

૫ આંખી=દર્શન.

ભૂલ્યા ભમે^૧ જે ખીજા સદનમાં^૨ શોધેરે;

હરિ નાં મળે, એકો ઠામે^૩ રે.

નિશ્ચેના (૧)

૧. ભમે=ભટકે ૨ સદન=ઘર. ધામ. ૩ ઠામે=કેકાણે.

“સત્સંગ” દેશમાં, “ભક્તિ” નગર છે રે,

“પ્રેમની” પોળ પૂછી જાણેરે;

“ત્રેહેતાપ” પોળીઆને^૪, મળી મોહાલે પેસજેરે,

“સેવા” સીડીપ ચઢીજ, લેળાં થાજેરે.

નિશ્ચેના (૨)

૪ પોળીઆ=છડીદાર. ૫ સીડી=દાદર.

“દીનતા” પાત્રમાં, “મન” મણિ મૂકીને, લેટ

ભગવંતજીને કરજેરે;

“હુંભાવ”^૬ “પુંભાવ”^૭ ન્યો છાવર કરીને,

“શ્રીગિરિવરધર”^૮ તમે વરજેરે.

નિશ્ચેના (૩)

મૂકીરે. (પાઠાંતર) શ્રીગિરિધરવર (પાઠાંતર)

૬ હુંભાવ=અહંભાવ. હું કર્તાપણું. ૭ પુંભાવ=પુરુષોત્તમપણું.

૮ ગિરિવરધર=પર્વતોમાં શ્રેષ્ઠ એવા શ્રીગિરિરાજજી તેમને

ધારણ કરનાર.

એરે મંડાણનું મૂળ “હરિ-ઈચ્છારે”,

“કૃપા” વિના સિદ્ધિ નાં થાય રે;

પણ શ્રીવલ્લભ-શરણ થકી, સૌ પડે સહેલુરે;

દેવી જન પ્રત્યે દયો ગાયરે.

નિશ્ચેના (૪)

વેદ વિધિ શિવ શેષાદિ વંદિત, પૂર્ણ સર્વેશ્વરા હો;
 ઇતિ સ્તવ કૃષ્ણ નીરાજન^૧ સમયે, પઠન્તિ સ્ફુટ સુસ્વરાહો^૨;
 દયાનાથ સુ પ્રસીદ્ધ^૩ ભવેત^૪ ધ્રુવ^૫ સુરાધિકેશ્વરાહો.

જય જય..... (૧૦)

૧ નીરાજન=આરતી. ૨ સુસ્વરા=મોટે સાદે. ૩ પ્રસીદ્ધ=પ્રસન્ન. ૪ ભવેત=થાય. ૫ ધ્રુવ=તૂર્ત.

“આશિર્વાદ.”

“રિક્તો.” (રેખ્તો)

રાગ:-સુનિયે જુ હરિ હજરત બ દેકી અરજ હે.....એ
 તરેહથી ગવાય છે.

ચીરંજીવો^૧ સુખી રહો, તુમ સકલ હરિજન^૨
 આનન્દ મંગલ અખંડ હરિમે^૩ રહો મન. ટેક.

૧ ચીરં=નિત્ય. સદા. જીવો=જીવો. ૨ હરિજન=ભગવદ્ભક્ત.
 ભગવદીય. તાદશીજન.

લક્ષિ પ્રેમ આસક્તિ, વ્યસન શ્રીવ્રજેશ;
 ગુરુ ભગવદીય ભાવ સદા, દુખ કદા ન લેશ.^૩

ચીરંજીવો. (૧)

૩ લેશ=જરાપણ. તથાપરપણ.

સાગર હહેરી

કર્મ કાલ માયા ભય, જનમ મરણ જાઓ;
શુભમતિ રહે સતત, ૨ મન કુપથ ૩ કબુ ૪ ન ધાઓ. ૫
ચીરંબુઓ. (૨)

૧ શુભમતિ=સારી બુદ્ધિ. સુબુદ્ધિ. ૨ સતત=હંમેશાં.
૩ કુપથ=ખરાબ રસ્તે ૪ કબુ=ક્યારે. ૫ ધાઓ=નય. દોડે.

સદ્ગુન સંતોષ સદા રહે પૂરન કામ;
એહી આશિષ ૭ દેત દાસ દયારામ.
ચીરંબુઓ. (૩)

૬ એહી=એજ. ૭ આશિષ=આશિર્વાદ. ૮ દેત=આપે છે.

ટીપ:-ડભોઈ વગેરે સ્થળે જ્યાં એઠક થતી હતી ત્યાં “મહામંગલરૂપ”
એ મંગલાચરણ પહેલું ગવાતું હતું. પદ કીર્તનો ગવાઈ રહ્યાં પછી
અંતમાં આશિર્વાદાત્મક આ રેખ્તો ગાવામાં આવતો હતો. પછી
આશરાનાં (આશ્રયનાં) પદો ગાઈ એઠકની સમાપ્તિ થતી હતી. મંગલા-
ચરણ પહેલું મૂક્યું છે. આશિર્વાદ આપતો રેખ્તો છેલ્લો મૂક્યો છે.
આ પ્રણાલિકા પરમભગવદીય કવિવર શ્રીદયારામભાઈના
અતથીજ ચાલે છે.

॥ श्रीकृष्णः ॥

“ શ્રીદયારામ-પ્રેમીઓને ”

“ બહિર-વિનંતિ. ”

ગુર્જર-સાહિત્યના સર્વોત્તમ-સાહિત્યકાર, ગુર્જર-ગરબી-સાહિત્યાચાર્ય શ્રીદયારામભાઈ એ ગુર્જર-સાહિત્ય વાટિકામાં અનેરો ટહુકો ટહુકી રસરસીયાં નરનારીઓને ગાંડાંધેલાં કરી મૂક્યાં હતાં. એ એ ટહુકો નહોતો વીરતાનો, નહોતો ભૌતિક પ્રણયનો, નહોતો પ્રકૃતિ-જનીત પિપાસાઓને પોષવાનો; પણ હતો અણુદીઠ ને અનોખો પરમ પ્રેમ પરબ્રહ્મનો.

એ પરમ પ્રેમ પરબ્રહ્મે રાચતો મંજુલ ટહુકાર ટહુક્યો ગુજરાતની વિલાસવતી કુંજે કુંજે, ઝૂમી રહેલી ડાળીએ ડાળીએ, ઝૂકી રહેલાં ફલોએ ફલોએ, મહેકી રહેલાં પુષ્પોએ પુષ્પોએ, રસભર્યાં ક્યારાઓએ ક્યારાઓએ !

એ અનેરો ટહુકાને હજારોએ ઝીલ્યો, હજારોએ અપનાવ્યો, હજારોએ પચાવ્યો. હજુએ એ વેગવન્તા ટહુકાના ટહુકા મોળા પડ્યા નથી. હજુએ એ ટહુકાને હોંશભેર ઝીલવામાં આવે છે, આનન્દભેર અપનાવવામાં આવે છે, અંતરે ઉભરતાં ઉમંગભેર પચવવામાં આવે છે, એ ટહુકાને જોરવો એ ઘણુંજ વસમું કાર્ય છે. જ્યાં સુધી એ ટહુકાની નાડ પારખી શકાતી નથી ત્યાં સુધી લલલલા “ખાંઓ” અમૂંઝણના (મૂંઝવણના) મૂંઝાનામાં ગોથાંખાઈ પછાડા માર્યુંજ જાય છે પણ એની સાચી પારખ એ અચ્છા અચ્છા ખાંઓથી નથી થતીજ તે નથી થતીજ !

શ્રીદયારામભાઈ મહાગુજરાતના અમૂલ્ય રત્ન દત્તા. જવેરીમાં જોટલી મોંઘાં હોય છે તેટલી તે રત્નની કિંમત આકે છે. એથી કાંઈ

રત્નની પૂરેપૂરી કિંમત અંકાઈ ગઈ એમ નજ કહી શકાય ! ઘણાએ ધુરંધર ઋવેરીઓના હાથે એ મહામોંઘેરું રત્ન ચઢ્યું છે, ઘણાએ કસોટીએ ચઢાવ્યું છે; પણ એની પૂરેપૂરી આંકણી આંકી શક્યા નથી. એજ એ રત્નની અમૂલ્યતા સાબીત કરે છે. એવા અમૂલ્ય રત્નને જીવના જોખમે જળવનારનાં શું શું વખાણ કરું ! કહે રાખનારના ભાગ્યની તો વાતજ ન થાય !

શ્રીદયારામભાઈ મહાગુજરાતના સ્પર્શમણિ હતા. એ સ્પર્શ-મણિના સમાગમથી હજારો લોખંડી હૃદયો સાવ સોના જેવા શુદ્ધ બની રસસાગરને રસહિ ચોળે હિંચ્યા હતા. રસમન્દિરને રસઆંગણુલે રમ્યા હતા. કહો જોઈએ ?, એમણા અક્ષર દેહે કોનાં હૈયાં પીગળ્યાબ્યાં નથી ?, કોનાં મસ્તક ડોલાવ્યાં નથી ?, કોનું અંતર વિશુદ્ધ બનાવ્યું નથી ? કોના આત્માને પ્રભુતાના પન્થે પ્રયાણ કરાવ્યું નથી ? “કહેએકો કાવ્ય વે તો કબિકો કલેજ હૈ” એ એમણી ઉક્ત્યુનુસાર એમણા અક્ષરદેહથીજ એમણા હૃદયને સાંગોપાંગ પિછાની શકાય ! પારખતાં અન્ધારપટના વિષમ અન્વકારમાં ન આવી જવાય તેની ખાસ સાવચેતી રાખજો. જો જરા ગફલતમાં રહ્યા તો ક્યાંના ક્યાં ફૂટાઈ મરશો. મહેનતના માર્યા મખારકીના રોગમાં સપડાશો. એવા વિષમ રોગમાં ન સપડાઈ જવાય તે માટે અંગત વિચારોને કોરાણે મૂકજો, વ્યક્તિગત માન્યતાને ઘડીભર બાજુએ મૂકજો. એમણી માન્યતાને, એમણા વિચારોને અનુસરતું વલણ રાખજો. તોજ તમે હૃદયને સાંગોપાંગ પારખી શકશો. તોજ તમારું નામ પારખુમાં નોંધાશે.

શ્રીદયારામભાઈને સાચા સ્વરૂપમાં ઓળખવા એ દરેકે દરેક દર્ભાવતીવાસીની ફરજ છે. એકે એક દર્ભાવતીવાસીને શ્રીદયારામ-ભાઈને માટે ગુમાન રહેવું જોઈએ, એ ગુજરાતની ગરવી ગોપીએ ભાવભયું, રસભયું ને દર્દ ભયું સાહિત્ય, જગત-સાહિત્યમાં પીરસી અનોખીભાત પાડી છે, એમણા ગરખી-સાહિત્યે તો આડો આંક વાળા

દીધો છે. એમણું ગરબી-સાહિત્ય ગુર્જર-સાહિત્યનો મુકુટ છે. લાડસ
ધેલી લલનાઓનો ભાવતો ખોરાક છે. દયારામભાઈ એટલે ગુજરાતની
ગુણિયલ ગુજરાતણ. એ લાડીલી ગુજરાતણે હોંશીલી ગુજરાતણો પેદા
કરી છે. એ જુગજુની ગુજરાતણને માટે જેટલું કરીએ તેટલું આણું!

દર્ભાવતીના સોહામણા આંગણેથી રસિક દયારામભાઈએ
જગત-સાહિત્યને અગાધ-સાહિત્યનો અમૂલ્ય વારસો આપ્યો છે.
વારસો આપનારા આપી ગયા. એ વારસો સાહિત્ય-રસિક જનતાના
ખોળે ધરવો એ દર્ભાવતી જનતાની, “શ્રીદયારામ-સ્મારક-
સમિતિની” પહેલામાં પહેલી ફરજ છે. શ્રીદયારામભાઈના
રસખસતા સાહિત્યના પ્રકાશન માટે દર્ભાવતી જનતા કશુંયે નહિ કરે?
ત્યારે શું પગ ઉપર પગ ચઢાવીને ખેસી રહેશે? બહુ દિવસ ખેસી રહ્યા!
હવે કુંભકર્ણની ધોર ઉંઘમાંથી જાગો ભલા! ક્યાં સુધી ધોર્યા કરશો?
ધોરવાને કાંઈ હદ હોય છે! ધોરવામાં ને ધોરવામાં તો બધુંયે ગુમાવ્યું,
રહ્યું સહ્યું તો સાચવો! કે તેને એ જતું કરવું છે!

એકેએક દર્ભાવતીવાસીને માટે આ ખાતા વગરનું જાણ છે. એ
જાણ ચક્રવર્તિ વ્યાજ સાથે ચઢેજ જાય છે. એ જાણને ફેડવા પ્રયત્ન
તો કરો ભલા?, એ જાણ એવા પ્રકારનું છે કે એને ફેડવા ગમે તેટલા
પ્રયત્નો કરીશું, ગમે તેટલી સેવા કરીશું છતાં જાણ ફેડયું છે એમ તો
નહિજ કહી શકાય? એ તો આપણે મન વાળવાનું છે કે અમે કાંઈ
કયું ને જાણ ફેડયું? મનમાં ને મનમાં મનોરથો સેવવાથી શું દળદળ
ફૂંકાવાનું છે?. એ વિચારોને કરણીમાં મૂકવાથી કાંઈ કરી શકીશું. ને
કશુંયે નહિ કરો તો મનના મનોરથો મનમાં રહી જશે ને પછી પસ્તા-
વાનો આરોજ નહિ રહે!

દર્ભાવતીવાસીઓ!, તમારે આંગણે નોખતો વાગી રહી છે. વહેલા
વહેલા જાગો ને સાહિત્ય-પ્રકાશનમાં મદદ આપી સેવાભાવી સેવક
તરિકે નામ નોંધાવો. “શ્રીદયારામભાઈને માટે હું શું શું કરું, કેવા

પ્રકારે જાણુ અદા કરે”-આ પ્રકારની તમન્ના, આ પ્રકારની ધગશ દરેકે દરેક દર્ભાવતીવાસીના અંતરમાં રાત દિવસ રમ્યા કરવી જોઈએ. એની રજેરગમાં, એની નસેનસમાં, એના અણુએ અણુમાં, એના રોમે રોમમાં “શ્રીદયારામભાઈના” નામધ્વનિ પાંગરવો જોઈએ, ધડીએ તે પલકે શ્રીદયારામભાઈનાજ બિચારો આવવાજ જોઈએ. એમણા સારાચે અક્ષરદેહ એમણા હૃદયમાં રમવો જોઈએ. “એમણા સારાચે અક્ષરદેહનાં દર્શન કયારે કરે?”, આ પ્રકારના કોડ એના અંતરમાં જગવા જોઈએ.

દર્ભાવતીના મનોહર આંગણેથી એ ગુજરાતના કોડીલા ખંસીધરે થોકનાથોક થી સરજી રસસરિતા વહેવડાવી છે. એ રસભરી રસ-સરિતા હિન્દના ચારે-ખૂણે આનન્દભેર વહી રહી છે. એ સૈકાજીના સાહિત્યપર થરનાથર ખાઝી જાય તે પહેલાં એને અમર બનાવો. અત્યાર સુધીમાં જેટલું સાહિત્ય બહાર પડ્યું છે તેનાથી પુષ્કળ સાહિત્ય અપ્રકટ છે. એ અપ્રકટ સાહિત્યને અને પ્રકટ થયેલા અશુદ્ધ સાહિત્યને શુદ્ધ સ્વરૂપમાં “શ્રીદયારામ-સ્મારક-અંથમાલાના” પ્રગટ થતા મણકાઓદ્વારા નિરખવામાં, સાહિત્ય-રસિક જનતાના ઓળે ધરવામાં દર્ભાવતી-જનતાની તે શ્રીદયારામ-સ્મારક-સમિતિની શોભા છે. એથી એમ કહેવાશે કે ડભોઇ કાંઈ જાણુ ફેડી રહ્યું છે.

શ્રીદયારામભાઈના સાહિત્યનો ખડોળો પ્રચાર થાય તે માટે “શ્રીદયારામ-સ્મારક-અંથમાલાના” ઠેરઠેર સભાસદો બનાવવા. પ્રકટ થતા મણકાઓને ભેટ તરિકે સભાસદોને આપવા. સભાસદોની શ્રી નક્કી કરવી. વંશપરંપરાના સભાસદ, “આજીવન” સભાસદ વાર્ષિક સભાસદ વગેરેનું ધોરણ નક્કી કરવું. પ્રચાર કમિટિ, પ્રકાશન કમિટિ, ફંડ કમિટિ, હિસાબ કમિટિ નીમવી. શ્રીદયારામભાઈનું સમ્પૂર્ણ સાહિત્ય બહાર પડી ગયા પછી ફાજલ રકમને એમના સ્મારકમાં વાપરવી, એમણું સ્મારક એમણા સિદ્ધાન્તને અનુસરતું થવું જોઈએ.

જે સભાસદો બનશે તે સાહિત્ય-પ્રકાશનમાં મદદ કરી શકશે.

[૫]

“ શ્રીદયારામ-સ્મારક-ગ્રંથમાલ્યાના ” મણકાઓને મેળવશે, છેવટે, તેમનો પૈસો સ્મારકમાં જશે.

શ્રીદયારામભાઈ પ્રત્યે સમ્પૂર્ણ લાવ, પ્રેમ ને લાગણી ધરાવનાર સૌ કોઈ આ યોજનાને સફળ બનાવવામાં હોંશભેર સહકાર આપશેજ. અંતરે ઉલરતા ઉમંગભેર એજ આશા સેવતો લેખિનીને પૂર્ણ વિરામ લખવા વિનવું છું.

લેખક:-

પરમ ભગવદીય કવિવર શ્રીદયારામભાઈના
પદ્મશિષ્ય પ્રપૌત્ર,
જ્ઞેશી જીવણલાલ છગનલાલ, એડવોકેટ.
મંત્રી.
શ્રીદયારામ-સ્મારક-સમિતિ, હલોઈ.

